PELASGICAE RES

I. — PELASGII ÎN THESSALIA

MIHAIL VASILESCU

Exceptînd un pasaj din Odysseea (τ 170 sqq.), a cărui interpretare a fost îndelung controversată[1], Homer nu vorbește nicăieri în mod explicit de pelasgi în Grecia europeană. Achilles, conducătorul unor contingente thessaliene care luau parte la războiul Troiei, invoca pe Zeus cu epitetele Δωδωναῖος și Πελασγικός[2], și cu ultimul dintre ele, poetul Catalogului corăbiilor caracteriza districtul sau așezarea thessaliană Argos[3], care făcea parte din domeniul lui Peleus[4].

Deoarece Catalogul troian (B 840 sqq.) și Doloneia (K 428 sqq.) — amîndouă texte „homerice", de tîrzie elaborare epică[5] — cunoșteau etnonimul Πελασγοί, trebuie să presupunem că adjectivul Πελασγικός provine de la acest etnonim și, în consecință, ar trebui să-i găsim pe pelasgi printre supușii lui Achilles. Dar în domeniul lui Achilles, aceștia sînt de negăsit, deoarece atît în Iliada cît și în Catalog supușii Peleianului sînt Μυρμιδόνες Ἕλληνες ori Ἀχαιοί[6]. De altfel, Catalogul nici nu-i putea enumera printre supușii lui Achilles fără a intra în conflict cu Iliada care afirma că pelasgii erau în tabăra troienilor (K 429).

Cu toate acestea, din vasta arie egeo-mediteraneană considerată de antici precum și de unii moderni că a fost locuită cîndva de pelasgi, singura regiune în care aceștia au dus o existență istorică reală este Thessalia. În afara aluziei homerice (Π 233), existența pelasgilor în Thessalia este dovedită de alte cîteva fapte, puține la număr dar foarte sugestive.

A.— În epoca istorică, exista în Thessalia un district numit Πελασγιῶτις[7], în care se găsea un oraș binecunoscut în perioada arhaică, Larisa[8] — aflat și el τῆλε de locul unde își găsea

---

[1] Vezi diferite opinii la U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Homer. Untersuch.*, Berlin, 1884, p. 58 sqq. ; Meyer, *Pelasger*, p. 48 ; K. J. Beloch, *Le origini cretesi*, în *Ausonia*, IV, 1909 p. 19 sqq.; *idem*, *Griech. Gesch*[2]., Berlin u. Leipzig, 1926, I—2, p. 46 sqq.; Leaf, HH, p. 329 sqq.; Pareti, *Sparta*, p. 3 sqq., 63 sqq.; Pareti, *Pelasgica*, p. 307 sqq.; Schachermeyr, EF, p. 266; H. Thomes — F. H. Stubbings, în Wace Stubbings, *Companion*, p. 299 ; M.A. Levi, *Studi Spartani* I : *Dori ed Eraclidi*, în RIL, 96, 2, 1963, p. 479 sqq.; Toynbee, *Some problems*, p. 123 sqq.

[2] Π 233. Despre valoarea acestor epitete, vezi mai jos p. 279 sqq.

[3] Privitor la semnificația geografică a Argosului pelasgic, vezi mai jos p. 286 sqq.

[4] B 681.

[5] Cf. M. Vasilescu, *Tracii în epopeile homerice*, în *Cercetări istorice*, VII, 1977, p. 240 sqq.

[6] Giovannini, EHOC, p. 39. n. 3 crede că aceste trei denumiri nu desemnau trei neamuri distincte, ci unul singur, căruia i se dădeau trei nume diferite, dintre care două nu mai erau în uz în epoca clasică. Cf. și J. P. Harland, *Preistoric Aigina*, Paris, 1925, p. 27. O interpretare contrară la A. Sacconi, *Gli Achei in età micenea ed in Omero*, *Živa Antika (Antiquité Vivante)*, XIX, 1, 1969, p. 15 ; Wathelet, *Actes*, p. 435.

[7] Cf. Hellanicos, FGrHist 4 F 52 = Harpocr. Suid. s.v. τετραρχία.

[8] Cf. K. J. Beloch, *Griech. Gesch*[2]., I—2, p. 45—46.

sfîrşitul Hippothoos — care, alături de trei sau patru omonime minore[9], amintea imediat de pelasgii lui Homer. În aceeaşi ordine de idei, printre *Fragmenta Sabbaitica* ale lui Apollodor este unul care, provenind cu certitudine din Νόστοι, de la jumătatea secolului al VII-lea î.e.n., dacă nu cumva din secolul al VIII-lea î.e.n., de la Antimachos din Teos[10], povesteşte că, după căderea Troiei, Antiphos, fiul lui Thessalos, naufragiind lîngă capul Caphareos din Eubeea, a ajuns în cele din urmă în regiunea pelasgilor şi, cucerind-o, a denumit-o Thessalia[11]. Pe de altă parte, Catalogul corăbiilor (B 737 sqq.) atribuie lapithilor partea nord-estică a cîmpiei thessaliene, deci Pelasgiotida istorică[12], care, la rîndul lor, se învecinau la nord-vest cu perrhaibii şi cu ainianii[13].

Cine erau aceşti perrhaibi, ainiani şi lapiţi şi care erau raporturile dintre ei ? Referindu-se la domeniul lui Gouneus, Strabo, în conformitate cu geografia homerică, aminteşte că acesta făcea parte din Hestiaiotida istorică şi era locuit, pe vremea Poetului, de perrhaibi şi că, de fapt, perrhaibii au stăpînit cîndva şi teritoriul pe care Catalogul îl atribuia lui Polypoites[14]. Cu alte cuvinte, Perrhaibia străveche cuprindea teritoriul situat între vărsarea fluviului Peneios, munţii Olymp şi Pindus[15].

Despre ainiani — numiţi în cele mai vechi texte Ἐνιῆνες (B 749) —, acelaşi izvor ne spune că locuiau împreună sau în apropiere de perrhaibi, şi că autorii ulteriori lui Homer (ὑπο τῶν ὕστερον ἐπὶ χρονόν afirmau că vreme îndelungată ainianii au populat cîmpia Dotion şi ţinutul de la poalele munţilor Ossa pînă la locul Boibeis[16]. Sîntem deci îndreptăţiţi să credem, pe baza relaţiilor geografice şi cronologice oferite de Strabo, că în antichitate perrhaibii şi ainianii erau consideraţi a fi fost populaţia străveche a cîmpiei thessaliene.

Vicisitudinile acestor populaţii ne sînt înfăţişate de acelaşi geograf din Amaseia. Învinşi de lapithi, perrhaibii au fost nevoiţi, unii, să migreze împreună cu un grup de ainiani şi athamani, în nordul Etoliei, alţii să se retragă în regiunile munţilor Olymp şi mai ales în Pind, precum şi în regiunile athamanilor şi dolopilor. O parte a lor însă a rămas sub stăpînirea lapithilor (= larisieni) care au pus stăpînire mai ales pe regiunea de cîmpie. Aceeaşi soartă au avut-o şi ainianii. Cea mai mare parte a lor a fugit din calea lapithilor şi s-au aşezat în ţinutul Oita din nord-estul

[9] În Achaia Phthiotis (Larisa Cremaste), muntele Ossa, Macedonia şi probabil la est de Pind : cf. Strabo, IX 5, 19 ; Steph. Byz. s.v. Λάρισσαι ; SGDI. nr. 1351 (A. Fick); Toynbee, *Some problems*, p. 123—126. Nu este lipsit de interes să amintim că un afluent al fluviului Peneios din estul Thessaliei care curgea în apropierea oraşului Tricca, Ληθαῖος (Strabo, XIV, I, 39), amintea, desigur, de Λήθος, tatăl lui Hippothoos.

[10] Cu privire la *Nostoi*, vezi în general, A. Severyns, *Le cicle épique dans l'école d'Aristarque*, Liège-Paris, 1928, p. 370 sqq.; J. Bérard, *La colonisation grecque de l'Italie méridionale et de la Sicile dans l'antiquité*[2], Paris, 1957, p. 324. Că Hagias din Trezene, căruia îi sînt atribuite *Intoarcerile*, se bazează pe date mai vechi, din ciclul epic, nu avem de ce să ne îndoim. Cf. G Kinkel, *Epicorum Graecorum Fragmenta*, I, Leipzig, 1877, p. 52 sqq.; J. Perret, *Néoptoleme et les Molosses*, REA, XLVIII, 1946, p. 11, 22 ; E. Lepore, *La saga di Neottolemo e la VII Nemea di Pindaro, Annali de la Facolta di Lettere e Filosofia*, Bari, VI, 1960, p. 72 ; Lepore, *Ricerche*, p. 44 şi 79. Despre vremea cînd a trăit Antimachos din Teos, cf. Plut., *Rom.*, 12; G. Kinkel, *op. cit.*, p. 247 şi p. 56 fr. 8 ; G. L. Huxley, *A Fragment of the Nostoi*, PdP, LXVII, 1959, p. 282—3.

[11] Apollod. *Bibl.*, *Epit*, VI, 15 b, ed. R. Wagner, *Mythographi Graeci* vol. I, Lipsiae, 1894, p. 218—19 şi J. G. Frazer, (ed. Loeb), 1961—1963, p. 259 : τῶν δὲ ναυαγησάντων περὶ τὸν Καφαρέα ἄλλος ἀλλαχῆ φέρεται ... Ἄντιφος δὲ ὁ Θεσσαλου εἰς Πελαογοὺσ καὶ <τὴν> χώραν κατασχὼν Θεσσαλίαν ἐκαλεσεν. De aici şi Tzetzes *ad Lycophr.*, 9, 11. Cf. şi *Schol. Apoll, Rhod.*, 3, 1090 b ; Ch. Vellay, *Les légendes du Cycle Troyen*, Monaco, 1957, vol. I, p. 342.

[12] Acest fapt rezultă clar dacă comparăm datele oferite de Catalog cu cele din Iliada, unde Polypoites, fiul lui Peirithoos, şi Leonteus, fiul lui Ares, erau lapithi : M 128 sqq. ; 128 sqq. ; φ 295 sqq.; cf. A 266 sqq.; Stählin, *Thessalien*, p. 91.

[13] B 748 sqq. Cf. *Hom Hymn. Apoll.*, sqq. „Suita" pythică din *Imnul homeric către Apollo* datează de la finele secolului al VII-lea sau de la începutul celui următor: Cf. J. Defradas, *Les thèmes de la propagande delphique*, Paris, 1954, p. 57.

[14] Strabo, IX, 5, 19—22, Cf. I, 3,21.

[15] *Ibidem*. Cf. *Hom. Hymn. Apoll.* 218 ; Hdt., VII, 128, 131—132, 173.

[16] Strabo, *loc. cit.*, *Hom. Hymn. Apoll*, 217 ; Hdt., VII, 132, 198 ; Plut. *Quaest. Graec.*, fr. 13. ed. W.R. Halliday ; Ps. Scymnos, GGM, I, p. 220 v. 615 sqq.

Etoliei unde au ocupat şi unele părţi din teritoriile dorienilor şi malienilor, sfirşind prin a fi exterminaţi de athamani[17]; numai o mică parte a lor a rămas împreună cu perrhaibii în jurul muntelui Kyphos[18]. La Hieronymos din Cardia[19] găsim o completare preţioasă la relatările anterioare :

---

[17] Strabo, *loc. cit.*, Ps. Seymnos, *loc. cit.*, Dispariţia ainianilor a fost numai administrativă, ţara lor fiind alipită la Thessalia. Inscripţiile fac dovada că ainianii existau încă în epoca romană. Cf. G. Kipp, *Thessalische Studien*, Halle, 1910, p. 31 ; Béquignon, *Spercheios*, p. 149—150. În altă parte, XI, 14, 14, Strabo vorbeşte, după izvoare mai vechi (λέγονται δὲ καί), de o migrare a ainianilor din Tessalia în Armenia, unde s-au aşezat în Ouitia şi dincolo de Abus şi Nibarus, în Taurus. Acelaşi geograf, XI, 14, 2, cf. XI, 4,9, citind pe Medeios din Larisa, FGrHist 129 F 1, şi pe Kyrsilos din Pharsalos, FGrHist 130 F 1, aminteşte — şi se pare că este convins de aceasta — că numele însuşi al Armeniei provine de eroul thessalian Armenus care a însoţit pe argonauţii lui Iason în Colchida. Pe urmele lui Strabo sau ale izvoarelor sale au mers şi unii învăţaţi moderni. Vezi în acest sens, W. Brandenstein, *Der Ursprung der Armenier, Handes Amsorrya*, Nr. 10—12, Wien, 1961, col. 693 ; P. Kretschmer, *Die phrygische Episode in der Geschichte von Hellas, Miscelan a Academia Berolinensia*, Berlin, 1950, p. 175 ; P. Dimitrov, *Troia VII b 2 und die thrakischen und mösischen Stämme auf dem Balkan*, în *L'Ethnogenèse des peuples balkaniques, Studia Balcanica*, V, 1971, p. 70, şi, indirect, V. Popov, *Certaines remarques sur les mouvements de migration de la population des Balkans de la fin du deuxième millénaire avant notre ère*, în *Thracia (Primus Congressus Studiorum Thracicorum)*, II, Serdicae, 1974, p. 27 sqq. Dar ceea ce ne relatează Strabo este un exemplu tipic de felul cum erudiţii greci stabileau raporturi de derivare între popoare pe baze toponomastice. Originea thessaliană a armenilor era sugerată de localitatea 'Ορμένιον (B 734), care se găsea între Pherai şi Larisa (pentru localizare, vezi Hope Simpson-Lazenby, CSH I, p. 142), şi, probabil, 'Ορμίνιον, situat la poalele muntelui Pelion, pe ţărmul golfului Pagasaios (Strabo, IX, 5, 18), care aminteau imediat de 'Αρμένιοι. Existenţa în Armenia a toponimelor Αἰνίανα şi Οὐιτία, amintea de Αἰνιᾶνες şi Οἰταῖα din Thessalia. La acestea, trebuie să mai adăugăm reputaţia ainianilor printre helleni de a fi fost πολυπλάνητοι. Cf. RE, I, 1 (1893), s.v. *Ainiana*, 1025—1027 (Andreas) : RE, II, 1 (1895), s.v. *Armenia*, 1181 (Baumgarthen) : Béquignon, *Spercheios*, p. 150. Deplină dreptate avea Luigi Pareti să afirme că, după metoda folosită de unii istorici moderni, ar trebui să acceptăm ca fapt istoric ceea ce afirmau anticii referitor la descendenţa mezilor din Medeea ! Cf. *Pelasgica*, p. 339 sqq. În legătură cu izvoarele folosite de Strabo pentru descrierea Armeniei, lucrurile nu sînt prea limpezi. El s-a folosit, desigur, de lucrarea lui Theophanes din Mitylene, FGrHist 188, la care a adăugat unele amănunte — mai ales în ceea ce priveşte legăturile mitice dintre Armenia şi Thessalia — luate din lucrările lui Medeios din Larisa şi Kyrsilos din Pharsalos, Despre Theophanes, cf, H de la Ville de Mirmont, REG, VIII, 1905, p. 175 sqq ; RE, V A (1934), s.v. *Theophanes*, 1, 2091—2093 (R. Laqueur) ; RE, XVI (1935), s.v., *Mitylene*, 1415—1416 (R. Hubst). Nu ştim dacă Strabo s-a folosit mai ales de Q. Dellius, cel care a însoţit pe Antonius în războiul împotriva parţilor, aşa cum credea Kissling, RE, IX, 1, (1914), 525 s.v. *Hyrcania*. Un exemplu similar ce cel al armenilor este cel al sabinilor. Cf. excelentul studiu al lui J. Poucet, *Les origins mythiques des Sabins à travers l'oeuvre* de *Caton, de Cn. Gellius, de Varron, d'Hygin et de Strabon*, în volumul : *Etudes Etrusco-Italiques. Melanges pour le 25e anniversaire de la Chaire d'Etruscologie à l'Université de Louvain*, Louvain, 1963, p. 155—225.

[18] Strabo, I, 3, 21 ; IX, 4, 11 ; IX, 5, 19—22 ; X, 2, 1. Vezi şi Béquignon, *Spercheios*, p. 148 sqq. ; N. G. L. Hammond, *Prehistoric Epirus and the Dorian Invasion*, BSA, XXXII, 1931/32, p. 157 sqq. şi *A. History of Macedonia*, Oxford, 1972, p. 295, bazat pe Plutarh, *Quaest. Gr.*, fr. 13 şi 26, crede că aceste peregrinări ale ainianilor şi perrhaibilor sînt anterioare războiului troian, ceea ce nu se poate susţine. Vezi mai jos, p. 276, 283. Dacă originea perrhaibilor şi ainianilor trebuie căutată în Epir, aşa cum se pare că sugerează B 750—51, unde aceste două populaţii sînt puse în legătură cu Dodona şi cu afluentul Peneiului, Titaresios, lucrurile nu sînt deloc limpezi, aşa cum încearcă să le prezinte unii învăţaţi moderni. Cf. spre exemplu, C. Carapanos, *Dodone et ses ruines*, Paris, 1878, p. 154 u. 2 ; H. Treidler, *Epirus im Altertum*, diss. Leipzig, 1917, p. 35; Allen, HCS, p. 130 sqq. Expresia περὶ Δωδώνην este foarte vagă, iar rîul Titaresios este mai degrabă anticul Europos, Vezi mai jos, p. 282 şi n. 106. „Suita" pythică din *Hom. Hymn. Apoll.*, 217—128, atribuie ainianilor şi perrhaibilor un teritoriu în care aceştia locuiau şi în epoca istorică. Cf. şi M. van der Valk, *Bemerkungen zum homerischenSchiffskatalog, Festschrift f. F. Zucker*, Berlin 1954, p. 357—58.

[19] FGrHist F 15 = Strabo, IX, 5, 22.

învinșii lapithilor (= perrhaibii și ainianii) sînt cunoscuți laolaltă sub numele de pelasgi[20] și locuiau în cîmpia numită astăzi Pelasgică (τὸ νῦν καλούμενον Πελασγικὸν πεδίον)[21].

Cît privește pe lapithi avem o informație de mare valoare prin vechimea sa. Poetul Simonides din Keos, care a trăit la finele secolului al VI-lea î.e.n. la curtea Scopazilor, deci în contact direct cu realitățile etnice și politice ale Thessaliei, desemna, după mărturia lui Strabo, cu numele de perrhaibi și lapithi, fiindcă locuiau amestecați, pe toți pelasgioții[22] care trăiau în teritoriul cuprins între Demetriada, gura fluviului Peneios și izvoarele acestuia, teritoriu în care se găseau orașele de cîmpie Larisa, Crannon, Scotussa, Mopsion, Atrax și cele din jurul lacurilor Boibeis și Nessonis; cu alte cuvinte, în linii mari, regiunea care în epoca istorică era împărțită între tetrada Pelasgiotis și Magnezia[23]. Cum perrhaibii, am văzut, erau vechea populație a Thessaliei supusă de lapithi, și cum pe vremea lui Simonides cei care stăpîneau peste această regiune erau neîndoielnic thessalienii, rezultă, cu toată probabilitatea, că sub numele mitic și poetic de Λαπίθαι trebuie să vedem pe thessalienii istorici din Pelasgiotida[24], mai cu seamă că Theopomp spune că peneștii thessalienilor erau de același neam cu perrhaibii și magneții[25].

Privitor la originea cuceritorilor, aluziile izvoarelor, măcar că unele sînt tîrzii, converg în a le stabili locul de proveniență în Dorida egeană și asiatică, în Cnidos, insulele Calydne, Cos, Nisiros, Carpathos și Casos. Diodor din Sicilia povestește că cel care a izgonit pe pelasgi din cîmpia Dotion[26] a fost Triopas, fiul Soarelui și al Rhodosului după unii, sau al lui Lapithas și al fiicei lui Paneios, Stilbe, după alții, care era originar din Rhodos[27] sau din Cos[28].

---

20 Ceea ce spune mai departe Hieronymos despre plecarea pelasgilor în Italia nu are nici o valoare istorică, fiind punctul combinațiilor pseudo-erudite. În această ordine de idei, lecțiunea Αἰτωλίαν ar face această continuare verosimilă, măcar că manuscrisele păstrează forma Ἰταλίαν; cf. în acest sens, FHG, II, p. 455 fr. 11. Sylv. Bruck, *Quae veteres de Pelasgis tradiderint*, Diss. Vratislaviae, 1884, p. 50 n. 3; V. Costanzi, *Il luogo di origine del concetto di autoctonia e di preellenicità atribuito ai Pelasgi*, *Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei*, Serie V, XXI, 1912, p. 293.

21 Strabo, IX, 5, 23.

22 Felicia Vanț-Ștef, învățata care a tradus pe Strabo în limba română, Ed. științifică, București, 1974, tălmăcește expresia τοὺς Πελασγιώτας ἅπαντας, prin „pe toți pelasgii". Totuși, deosebirea dintre Πελασγιῶται și Πελασγοί nu este doar formală: cf. mai jos, p. 293.

23 Simonides, Fr. 198 Bergk = Strabo, IX, 5, 20: Διὰ δὲ τὸ ἀναμὶξ οἰκεῖν Σιμωνίδης Περραιβοὺς καὶ Λαπίθας καλεῖ τοὺς Πελασγιώτας ἅπαντας. Vezi și harta Thessaliei la Fr. Stählin, RE, VI, A—1 (1936), 88—90 s.v. *Thessalia*.

24 Cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 25 sqq., a cărui contribuție la lămurirea acestei probleme este esențială. Adaugă Lepore, *Ricerche*, p. 28; G. Solimano, *Asclepio. Le aree del mito*, Milano, 1976 p. 48 sqq. P. Philippson, *Thessalische Mythologie*, Zürich, 1944, p. 160; E. Lepore, *La saga di Neottolemo, cit.*, Toynbee, *Some Problems*, p. 119—20. La Steph. Byz., s.v., citînd pe Epaphraditos, Λαπίθη este un oraș în Thessalia: Λαπίθαι γὰρ ἔθνος Θεσσαλίας. Că Ștefan din Byzanț nu se interesa dacă orașele pe care le cita existau într-adevăr sau dacă au existat vreodată, ci numai dacă le putea dovedi cu un citat dintr-un autor, cf. E. Stemplinger, *Studien zu Stephanos von Byzant*, *Philologus*, LXIII, 1904, p. 618: H. Erbse, *Beiträge zur Überlieferung der Iliasscholien*, München, 1960, p. 261 n. 1 (Zetemata 24).

25 Theopomp, FGrHist 115 F 122. Această afirmație nu este în contradicție cu aceea a lui Archemachos, FGrHist 424 F I, după care peneștii erau beoțieni: cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 26 n. 1. Despre peneștii thessalieni, vezi D. Lotze. Μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ δούλων: *Studien zur Rechtsstellung unfreier Landbevölkerungen in Griechenland bis zum 4 Jahrhundert v. Cr.*, Berlin, 1959, p. 48 sqq.

26 Cf. Mnaseas Patrensis, FHG, III, p. 153, F 21 = Steph. Byz. s.v. Δώτιον, unde Dotion era fiul lui Pelasgos. La Strabo, IX, 5, 22, cf. I, 3, 21, cei care locuiau în cîmpia Dotion erau ainianii. Convergența celor doi autori este evidentă.

27 Diodor, V, 61.

28 B 676 sqq.; Apollod. *Ep.* VI, 15, *Schol. Theocr.*, XVII, 68 (ed, Fr. Dübner, Paris, 1849) Cf., în același sens Theocrit, *Idyll.*, XVII, 65; Philetas, în Hesych. s.v. Θεσσάλαι; Dosiadas, Βωμός v. 2 (= *Anthol. Palatina*, XV, 25 B). La Steph. Byz. s.v., Δώτιον era πόλις Θεσσαλίας, ὅπου μετῴκισαν οἱ Κνίδιοι. La Callimachos, *Hymn. VI Demetr.*, 24 sqq., găsim o altă

Putem acum aprecia la adevărata ei valoare informația transmisă de fragmentul sabbaitic. Provenind din Νόστοι, fiind deci mai puțin expus prelucrării mitografice[29] el este ecoul unei realități istorice ; thessalienii (= dorienii), de proveniență insulară[30], au ocupat Thessalia care, pînă atunci, era locuită de perrhaibi și ainiani, numiți laolaltă pelasgi, și au denumit noua patrie cu numele etnico-tribal propriu. O parte din cei învinși a fost nevoită să emigreze, o alta a fost aservită de cuceritorii heraclizi care, în secolul al V-lea î.e.n., mai aveau încă clară conștiința originii lor[31].

Această realitate istorică este reflectată, după cum vom vedea, și de alte scrieri antice și, în primul rînd, de către Catalogul ahean.

Spunem mai întîi că acceptăm ideea că Iliada și Catalogul corăbiilor își au punctul de plecare — măcar ca sursă de inspirație — în epoca myceniană și că pe parcurs au primit unele elemente și au pierdut altele, într-o succesiune și din cauze care, de multe ori, scapă istoricului. Socotim de asemenea ca demonstrată strînsa legătură dintre Iliada și Catalog în ceea ce privește materia epică care a stat la baza lor[32]. Dar că poetul a dat forma finală Catalogului ahean într-o perioadă posterioară aceleia în care Iliada căpătase contururi precise și referindu-se la aceasta, sau, dacă este vorba de același autor, că sursa din care s-a inspirat pentru compunerea Catalogului reflectă o perioadă mai tîrzie decît cea înfățișată în Iliada, o demonstrează în primul rînd. nu acele date ale Catalogului care nu-și găsesc corespondență în Iliada[33], ci interpretarea pe care autorul său anonim o dă unor pasaje homerice lipsite de claritate. Exemplul Thessaliei este, în această privință, foarte instructiv.

S-a observat de multă vreme că geografia politică a Thessaliei înfățișată de Catalogul ahean este plină de neclarități și de contradicții. Benedikt Niese[34] a relevat că autorul Catalogului nu cunoștea el însuși Thessalia, ci s-a folosit de un document detaliat și exact care conținea lista

---

variantă : pelasgii au locuit mai întîi în cîmpia Dotion, după care au ajuns în Cnidos. Această variantă se explică prin legătura cultuală ce exista între Dorida asiatică și Thessalia. Se știe că, spre exemplu, Triopas, miticul rege din Cos, avea un sanctuar lîngă Cnidos și un altu in cîmpia Dotion. Cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 15 sqq.; H. Dibbelt, *Quaestions Coae mythologicae* (Inaug. Diss.), Gryphswald, 1891, p. 3 sqq. Despre lapithi vezi W. H. Roscher în *Roscher Lexikon*, II, 2. s.v., col. 1851 sqq. Cf., pentru alte aspecte, C. Corbellini, *Gli eroi del ciclo eracleo nel catalogo omerico delle navi*, în *Studi italiani di filologia classica*, XI, 1912, p. 350 sqq.

29 Vezi, spre exemplu, celelalte referiri ale lui Apollodor la pelasgi, care poartă amprenta unei neîndoielnice prelucrări mitografice.

30 Această origine a fost demonstrată în mod strălucit de Sordi, *Lega tessala*, p. 1 sqq. cu argumente oferite de tradiție, arheologie, lingvistică și fapte religioase. Astfel, pentru a cita numai un exemplu, tradiția care vorbește despre originea insulară a thessalienilor este cu mult mai veche decît aceea a originii thesprotice (Hdt., Thuc)., care de fapt nu o nega pe prima. După această din urmă tradiție, thessalienii descindeau din Antiphos și Phidippos, stăpînii din Cos, dar aceștia n-au venit direct în Thessalia, așa cum narau *Întoarcerile*, ci au mers mai întîi în Thesprotia, unde, în Ephyra, se păstrau chiar și mormintele lor cu o inscripție care le celebra faptele (Aristot. fr. 460 Rose n. 39). Urmașii lor, apoi, pornind din Ephyra Thesprotidei, au coborît în Thessalia (Strabo, IX, 5, 23). Caracterul derivat și artificial al acestei tradiții este evident. Faptul că, în secolul V î.e.n., teoria originii thesprotice a thessalienilor a fost acceptată de toți, se datorește, între altele, și împrejurărilor politice. N.G.L. Hammond, *Epirus*, Oxford, 1967, p. 39, *passim*, și Sakellariou, *Peuples préhelléniques*, p. 173—74, ignoră această realitate. Critica pe care J.A.O. Larsen o face demonstrației Martei Sordi, este inconsistentă ; cf. *A. New Interpretation on the Thessalian Confederacy*, CPh, LV, 4, 1960, p. 229 sqq.

31 Pind. *Pyth.*, X, 1 sqq. Că prin „lapithi" se înțelegea, în secolul al V-lea î.e.n., aristocrația thessaliană o dovedește Herodot, V, 92, unde se spune că Amphion, care făcea parte din familia aristocratică a Bacchiazilor din Corinth, și-a căsătorit fiica, Labda, cu lapitul Eetion din Petra, fiul lui Echecrates care, după Pausanias, X, 16, 8 era ἀνὴρ Λαρισαῖος. De asemenea, Philaizii din Athena erau, la origine, înrudiți cu lapithii (cf. Steph. Byz. s.v. Φιλαΐδαι) și cu Chipselizii (Hdt. VI, 128) ; cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 26 n. 2 și p. 76 ; Ed. Will *Korinthiaka*, Paris, 1955, p. 546, unde se dau și alte detalii.

32 Cf. Page, *History*, p. 135 sqq. ; C. Gallavotti, *Tradizione micenea e poesia greca, arcaica*, *Atti e Memorie del 1° Congresso Internazionale di Micenologia* (Incunabula Graeca XXV.—XXVII), Roma, 1967, II, p. 838.

33 Acestea pot fi considerate mai degrabă ca o dovadă a detașării Catalogului de Iliada

34 B. Niese, *Der homerische Schiffskatalog als historische Quelle betrachtet*, Diss., Kiel, 1873 p. 18 sqq.

principalelor așezări ale regiuni. Dar, în Catalog, în timp ce aceste așezări sînt reale, în sensul că ele, în cea mai mare parte, erau cunoscute în epoca arhaică, autorul, din dorința de a da un domeniu fiecărui erou thessalian mai important care apare în Iliada, a descompus această listă în mod arbitrar, rezultînd domenii fictive, în care erau alăturate unele localități care, geograficește, erau de nealăturat. Această opinie, care a fost acceptată și dezvoltată de alți cercetători eminenți ai Catalogului, cum ar fi Walter Leaf, Günther Jachman și Adalberto Giovannini[35], nu este contrazisă în fapt nici de Victor Burr. Învățatul german consideră că a existat o listă autentică a localităților myceniene, transmisă o vreme prin scris[36], apoi pe cale orală, care a fost însă adaptată la condițiile postmyceniene prin adăugarea numelor de popoare și regiuni[37]. Cu alte cuvinte, Catalogul, nu trebuie etichetat nici ca „autentic", în sensul că el ne înfățișează o stare de lucruri din epoca myceniană, nici ca o falsificare[38] și nici că el vădește dorința autorului de a introduce în lista sa toate localitățile mai importante ale Greciei[39]. W. Leaf și A. Giovannini au văzut bine lucrurile[40] : poetul, care lasă să se înțeleagă că se referă la vremuri de mult apuse[41], nu vrea altceva decît să înfățișeze oștile și cetățile pe care le considera *el* că vor fi mers la Troia[42]. Este deci corect să presupunem că poetul a făcut în această privință unele raționamente asupra inserării în lista sa a unei localități sau a alteia, a unei regiuni sau a alteia. Așa se explică faptul că între Iliada și Catalog sînt numeroase corespondențe dar și dezarcorduri evidente.

În Thessalia, Catalogul enumeră, în afara domeniului lui Peleus despre care vom vorbi mai jos, pe acelea ale lui Protesilaos (B 695—699), Eumelos (B 710—715), Philoctetes (B 716—718), Asclepiazilor (B 729—733), Eurypilos (B 734—737), Polypoites (B 738—747), Gouneus (B 748—572) și al lui Prothoos (B 756—758). Dintre conducători, primii șase sînt cunoscuți și de Iliada și Odysseea, iar Gouneus și Prothoos sînt atestați numai în Catalog. Apoi, din 25 de localități cite citează Catalogul sub numele celor opt conducători, numai trei sînt în Iliada și Odysseea (Trikke, Δ 202 ; Dodona, Π 234 ; ξ 327, τ 296 ; Phylake, N 696, O 335, λ 290, ο 236), iar alte două sînt cunoscute numai de Odysseea (Pherai, δ 728 ; Iolcos, λ 225). Pe de altă parte, repartiția localităților pe domenii arată foarte clar că autorul Catalogului a putut constitui unități politico-geografice verosimile numai acolo unde Homer îi indica un reper geografic sigur, sau unde vorbea despre populații bine cunoscute în epoca arhaică (magneții, perrhaibii și ainianii). Pentru conturul domeniului lui Protesilaos, Homer îi indica așezarea Phillake ; pentru cel al lui Eumelos localitățile Pherai și Iolcos, iar pentru cel al Asclipiazilor, Trikke. Celorlalți eroi homerici, Philoctetes și Eurypylos, li s-au atribuit domenii a căror geografie este cu totul neverosimilă[43].

Un aspect deosebit de interesant pentru problema noastră îl constituie distribuția geografică a localităților thessaliene numite în Catalog. Cu excepția localităților Oichalia, Asterion și Elone, toate celelalte sînt cunoscute în epoca istorică[44]. Ele sînt însă distribuite numai în regiunile periferice, în așa fel încît centrul Thessaliei, acolo unde în epoca istorică era tetrada Palasgiotis, este practic absent. Lipsesc chiar cele mai mari orașe ale Thessaliei, Larisa, Krannon și Pharsalos, după cum lipsește și etnonimul Θεσσαλοί. Explicația care se dă de obicei este că aceste absențe sînt în concordanță cu tradiția care spune că thessalienii au venit în patria lor

---

[35] Leaf, HH, p. 110 sqq., 317 sqq. ; Jachmann, *Schiffskatalog passim* ; Giovannini, EHOC, p. 34 sqq.

[36] *Contra* : Jachmann, *Schiffskatalog*, p. 16 sqq.; Page, *History*, p. 158 n. 21 ; Giovannini, EHOC, p. 48.

[37] Burr. NK, p. 106; cf. și p. 128.

[38] Cf. mai ales Allen, HCS, p. 37 sqq. și 144.

[39] Cf. Page, *History*, p. 144.

[40] W. Leaf, *Troy*, p. 212 ; Giovannini, EHOC, p. 42—43.

[41] B. 485 sqq. : ὑμεῖς γὰρ θεααί ἔστε, πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα,
ὑμεῖς δὲ κλέος οἶον ἀκούμεν οὐδέ τι ἴδμεν·

[42] B 491 sqq. : ειμη 'Ολυμπiαδες Μοῦσαι, Διὸς αἰγιόχοιο
θυγατέρες, μνεσαῖαθ' ὅσοι ὑπὸ Ἴλιον ἦλθον.
'Αργοὺς αὖ νηῶν ἐρέω νῆάς τε προπάσας.

Despre sacralizarea Memoriei în Grecia antică, vezi Jean-Pierre Vernant, *Aspects mythiques de la mémoire en Grèce*, *Journal de Psychologie*, VLI, 1, 1959, p. 2 sqq. ; *Mythe et penseé chez les grecs*, Paris, 1965, p. 52 sqq.

[43] Cf. Giovannini, EHOC, p. 35 sqq. Vezi discuții și la Hope Simson-Lazenby, CSHI, p. 132 sqq. Pentru domeniul lui Polypoites vezi mai jos, p. 276 n. 56.

[44] Giovannini, EHOC, p. 39.

istorică după războiul troian[45]; altfel spus, Catalogul înfățișează, în cazul Thessaliei, o situație de fapt existentă în epoca myceniană.

Această concluzie, logică dacă avem în vedere numai acest aspect, este și adevărată? Lipsește într-adevăr în Catalog orice aluzie la thessalieni, așa cum ne-a obișnuit *communis opinio*?[46]. De fapt, absența thessalienilor din diacosmosul ahean nu are în sine o valoare cronologică. Ceea ce ne poate indica însă un *terminus post quem* este, desigur, absența beoțienilor în Thessalia. Tradiția greacă consideră că beoțienii erau originari din Arne[47], de unde, șaizeci de ani după războiul troian, au migrat, sub presiunea thessalienilor, în Beoția istorică[48]. Or, Catalogul (B 494 sqq.) le atribuie un teritoriu care corespunde în linii mari cu acela pe care beoțienii îl ocupau în epoca istorică[49], de unde rezultă clar că, cel puțin în cazul Thessaliei, Catalogul reflectă o perioadă postmyceniană. Putem de aceea să presupunem că autorul Catalogului, cunoscînd tradiția greacă unanimă în a afirma că thessalienii au venit în Thessalia după războiul troian, a omis în mod deliberat să includă pe thessalieni în lista sa, evitînd astfel un anacronism la care ascultătorii săi ar fi fost foarte sensibili[50]. Dealtfel, cum se va arăta mai jos, în această privință, același efort de arhaizare este comun și Iliadei[51].

---

[45] Cf. Allen, HCS, p. 106 sqq., 138 sqq.; Burr, NK, p. 36 sqq.; Page, *History*, p. 120; Hope Simpson—Lazenby, CSHI, p. 151 n. 3.

[46] Cf., spre exemplu, Page History, p. 120: "It [scil. the Catalogue] known nothing of Thessalians, who occupied their land during the Dark Age".

[47] Această localitate a fost identificată de autorii din epoca clasică cu localitatea Kierion din Thessaliotis. Pe baza *Scutului* pseudohesiodic, care datează de la finele secolului al VII-lea î.e.n., sau din prima jumătate a celui următor, Sordi, *Lega tessala*, p. 5 sqq., a arătat că localitatea Arne trebuie să fi fost undeva în zona golfului Pagasaios. Pentru datarea *Scutului* vezi R. M. Cook, *The Date of the Hesiodic Schield*, CQ, 31, 1937, p. 204 sqq.; C. F. Russo, *Hesiodi scutum*,[2] Firenze, 1956; K, Fittschen, *Untersuchungen zum Begin der Sagendarstellungen bei den Griechen*, Diss. Tübingen, 1969, p. 145 sqq.; *idem*, *Der Schield der Achilleus*, *Arhaeologia Homerica*, Bd. II, Kap. N. Teil 1, Göttingen, 1973 (Hrsg. von F. Matz und Hans—Günther Buchholz), p. 18—23.

[48] Hdt. V, 57, Thuc. I, 12. Cf. G. L. Huxley, *Thucydides and the Date of Trajan War*, PdP, LIII, 1957, p. 209 sqq. Nu trebuie uitat că numele Βοιωτία provine de la etnicul Βοιωτοί. Dacă noii veniți din Thessalia nu s-ar fi numit Βοιωτοί ci altfel, ei ar fi trebuit să se numească *Βοιωτιῶται: cf. W. Dittenberger. *Ethnika und Verwandtes*, *Hermes*, XLI, 1906, p. 167 sqq.; F. Geschnitzer, *Stammes — und Ortsgemeinden im alten Griechenland*, *Wiener Studien*, LXVIII 1955, p. 120 sqq. = *Zur Griechischen Staatskunde*, Darmstadt, 1969, p. 271 sqq.; Giovannini, EHOC, p. 46 sqq. Pentru alte aspecte vezi și R.J. Buck, *The Aeolic Dialect in Boeotia*, în CPh, LXIII, 4, 1968, p. 268—280.

[49] Leaf HH, p. 92 sqq.; Hope Simpson—Lazenby, CSHI, p. 33; Giovannini, EHOC, p. 24 sqq.; 46 sqq., unde se discută și evoluția geografiei politice a Beoției. O situație asemănătoare cu aceea a beoțienilor ne prezintă Catalogul și în privința locrienilor, phocidienilor și etolienilor, vezi Giovannini, EHOC. Pentru a explica acest dezacord între ceea ce vrea să înfățișeze Catalogul și ceea ce înfățișează în realitate, Burr, NK, p. 128, presupune că, în Catalog, numai numele localităților sînt autentic myceniene, pe cînd numele de popoare și regiuni au fost adăugate mai tîrziu. Page, *History*, p. 152, crede că diacosmosul ahean a fost compus aproximativ două generații după războiul troian, cînd beoțienii își schimbaseră deja reședința. În același sens și Hope Simpson—Lazenby, CSH I, p. 34: „Thus the reference to Boetians in the Catalogue seems to reflect LHIIIC"; vezi și p. 164. Evident, *petitio principii*! N.G.L. Hammond, *Prehistorice Epirus and the Dorian Invasion*, BSA, XXXII, 1932, p. 161 sqq.; cf. *idem*, CAH[3], vol. II, cap. XXXVI 1975, p. 690 și *Epirus*, Oxford, 1967, p. 375, încearcă să înlăture această dificultate, presupunînd că în vremea războiului troian beoțienii erau divizați în două grupuri: unul în Arne, regiune situată, după el, în sud-vestul Thessaliei, și altul în Beoția istorică, unde migraseră înaintea războiului. Aceste interpretări ingenioase nu se sprijină însă pe nimic sigur. Cf. și Giovannini, EHOC, *passim*.

[50] B. Niese, *op.cit.*, p.33, 44; P. Von der Mühl, *Kritisches Hypomnema zur Ilias*, Basel, 1952, p. 53; Giovannini, EHOC, p. 42; cf. și Béquignon, *Spercheios*, p. 125.

[51] Vezi în general lucrările lui G.S. Kirk, *Objective Dating Criteria in Homers*, MH, XVII, 4, 1960, p. 189 sqq.; *The Songs of Homer*, *Cambridge*, 1962, p. 110; *The Homeric Poems as History*, CAH[3], vol. II, cap. XXXIX (b), 1975, p. 820 sqq. Noi nu excludem posibilitatea ca, pe vremea reflectată de eposul homeric, numele de „Thessalia" și de „thessalieni" să nu fi fost încă în uz.

Să vedem acum cum se prezintă harta etnografică a Thessaliei, aşa cum rezultă din datele Iliadei şi ale Catalogului corăbiilor. Iliada nu menţionează decît etnonimul Λαπίϑαι (M 128 sqq.; 181 sqq.; cf. A 266 sqq; ρ 295 sqq.), fără nici o specificare geografică. Catalogul însă le atribuie un teritoriu în nordul Thessaliei, în care se aflau localităţile Argissa, Gyrtone, Orthe, Elone şi Olosson (B 738 sqq.). Alte trei etnonime sînt menţionate numai de Catalog[52] : magneţii (B 756 sqq.), cărora le atribuie un teritoriu între fluviul Peneios şi muntele Pelion, ceea ce corespunde exact cu situaţia din epoca istorică, şi parrhaibii şi ainianii (B 748 sqq.) care sînt localizaţi undeva în nord-vestul Thessaliei, într-o regiune în care se găsesc şi într-o perioadă mai tîrzie. Cum am văzut mai sus, perrhaibii şi ainianii (= pelasgi) reprezentau populaţia prethessaliană şi cum lapithii nu erau altceva decît imaginea mitică a thessalienilor, rezultă suficient de clar efortul arhaizant al Iliadei şi al Catalogului : epopeea şi Catalogul cunoşteau pe thessalieni — sau pe cei care se vor numi mai tîrziu astfel în Thessalia —, dar nu-i denumeau decît prin echivalentul lor mitic[53], după cum Catalogul lasă să se înţeleagă că ştia despre existenţa pelasgilor în Thessalia, pe care însă nu-i putea aminti decît cu numele lor tribal de parrhaibi şi ainiani. Pentru ce Catalogul corăbiilor nu-i numeşte în mod direct pe pelasgii din Thessalia, cu oraşul lor Larisa, este de la sine înţeles : pentru că Homer îi aşeza în tabăra troiană, evitînd astfel un evident dezacord cu Iliada[54]. Era de altfel foarte dificil ca diacosmosul ahean, care trădează ideea panhellenică[55], să numească pe perrhaibi şi ainiani cu numele lor regional de pelasgi, ştiind că aceştia, în concepţia sa mult evoluată faţă de aceea a Iliadei, fuseseră unii dintre adversarii panhellenilor[56].

B.—Despre pelsagii veritabili din Thessalia avem un vag ecou şi în Herodot. Ceea ce ne spune despre această populaţie istoricul din Halicarnas reflectă în general concepţia secolului al V-lea î.e.n., acreditată de logografi, cînd conceptul de „pelasgi" căpătase o accepţiune prehelenică şi nonhellenică. Există însă un pasaj care este posibil, cu toată nebulozitatea termenilor să reflecte o situaţie istorică reală, stări de lucruri mult mai vechi decît cele ale secolului a V-lea î.e.n.

---

[52] A. Ferrabino, *Le interpolazioni nel Catalogo omerico delle navi greche*, *Atti della R. Accademia delle Scienze di Torino*, XLVII, 1911—12, p. 247 sqq. ; Leaf, HH, p. 106, 136 sqq.

[53] Vezi, în această ordine de idei, cum Eurypylos, un cunoscut erau homeric din Thessalia, apare în prelucrările mitografice în strînsă legătură cu Thessalos : Pherekydes, FGrHist. 3 F 78 ; *Schol. Pind. Nem.*, IV, 25, 40 ; Apollod. II, 7, 1 ; Eustath. ad B 677 ; Hygin. *Fab.*, 97 ; Diodor, V, 54 ; cf. Hope Simpson—Lazenby, CSHI, p. 124 şi n. 16.

[54] Vezi şi opiniile exprimate de Meyer, *Pelasger*, p. 340 sqq. ; K. J. Beloch, *Griech. Gesch²*., I—2, p. 45—46 ; Pareti, *Sparta*, p. 3 sqq.

[55] Remarca este deja a lui Thucydides, I, 3, 1 ; cf., în acelaşi sens, Leaf, HH, p. 80 ; J. Kakridis, *Gnomon*, XXII, 1960, p. 401 sqq. ; Giovannini, EHOC, p. 69 ; V. Ehrenberg. *Est und West*, Praga, 1935 p. 51 : Nu vom comite de aceea o gravă eroare dacă presupunem că prezenţa în Catalog a unor populaţii care nu se întîlnesc în epopei, cum sînt, în cazul nostru, magneţii şi ainianii, răspunde tocmai acestei idei.

[56] Comparativ cu epoca pe care vrea să ne-o înfăţişeze epopeea, Catalogul ilustrează o perioadă mult mai tîrzie. În cazul Thessaliei, el reflectă perioada posterioară cuceririi complete a Thessaliei, cînd perhaibii şi ainianii se aflau deja strămutaţi din locurile lor primitive în περιοικίς şi, în această privinţă, fragmentul din *Nostoi*, păstrat la Apollodor, este ecoul unei perioade ceva mai vechi, anume cînd thessalienii au început cucerirea Thessaliei. Dar de aici nu trebuie să ne grăbim să conchidem că autorul Catalogului nu avea cum să-i cunoască pe pelasgi deoarece aceştia fuseseră dislocaţi de thessalieni. Simonides din Keos face dovada că thessalienii locuiau laolaltă cu populaţia cucerită, perrhaibii [= pelasgii], iar domeniul lui Polypoites, locuit de lapithi, are o geografie verosimilă. De asemenea, în dialectul eolic din Thessalia, influenţele doriene sînt de mult timp recunoscute : cf. G. Fohlen, *Untersuch. zum thessal. Dialekte*, Strasbourg, 1910 ; Hein Van der Velde, *Thessalische Dialektgeographie*, Diss. Nymwegen—Utrecht, 1924 ; W. Porzig, *Sprachgeographische Untersuchungen zu den altgriechischen Dialekten*, IF, LXI, 1954, p. 147—169 ; E. Risch, *Die Gliederung der griechischen Dialekte in neuer Sicht*, MH, XII, 1955, p. 61—76 ; J. Chadwick, *The Greek Dialects and Greek Prehistory*, *Greece and Rome*, III, 1956, p. 46 sqq. Pentru alte aspecte, vezi P. Wathelet, *Les traits éoliens dans la langue de l'épopée grecque*, Roma, 1970, (Incunabula Graeca, vol. XXXVII). p. 13 sqq., 240 sqq., 273 sqq.

În cartea I, capitolul 56, Herodot, după ce amintește că athenienii aveau ca strămoși pe pelasgi iar spartanii pe helleni[57], ne înfățișează peregrinările dorienilor: pe vremea lui Deucalion acest neam locuia în Phthiotis, iar sub Doros, fiul lui Hellenos, în ținutul de la poalele munților Ossa și Olymp, cunoscut sub numele de Hestiaiotis. De aici, fiind alungat de cadmeeni, s-a așezat — sub numele de Μακεδνόν — mai întîi în Pind, apoi s-a strămutat în Dryopida și de aici în Peloponnes, unde a luat numele de Δωρικόν[58].

Cu toată atmosfera mitică în care se desfășoară această relatare[59] și cu toate că geografia Thessaliei este cam neclară[60], datele oferite de alte izvoare, mai cu seamă Diodor și Strabo, ne fac să credem că Herodot este, în ultimă instanță, la capătul unui filon tradițional autentic, altul decît Hecataios de care istoricul s-a folosit curent pentru a afirma în mod arbitrar prezența pelasgilor barbari în toată Grecia. De la el reținem că într-o perioadă străveche a istoriei lor, dorienii, sau ce se înțelegea prin „dorieni" în vremea istoricului[61], au sălășluit o vreme în Thessalia, succesiv în districtele numite mai tîrziu Phthiotis și Hestiaiotis.

Aceste relații geografice sînt importante pentru înțelegerea capitolului următor, I, 57, unde Herodot, referindu-le la limba pe care o vor fi vorbit pelasgii, aduce ca mărturie limba acelor pelasgi care locuiau odinioară — vecini cu așa-numiții „dorieni" din vremea istoricului — în pămînturile numite mai tîrziu Thessaliotis[62]. De la Herodot nu aflăm însă în ce perioadă se învecinau „dorienii" cu pelasgii in Thessaliotis, dar informațiile sale se pot întregi în chip verosimil cu acelea ale lui Diodor și Strabo. Astfel Strabo[63], după ce menționează că, după cîte se spune[64], Hestiaiotida se numea mai demult Dorida, vrînd să explice această schimbare de nume, arată că, mai tîrziu, Dorida a fost ocupată de perrhaibii ce devastaseră și Hestiaiotida din Eubeea, pe ai cărei locuitori i-au strămutat pe continent și de la care regiunea a primit numele. După Diodor[65], cei care contestau pe dorieni în Hestiaiotida erau nu perrhaibii ci lapithii. Marta Sordi

---

[57] Asupra acestui pasaj, vezi observațiile lui Ed. Will, *Doriens et Ioniens*, Paris, 1956, p. 61 sqq., care polemizează cu K.O. Müller, *Die Dorier*², Breslau, 1844, vol. I, p. 18; cf. și S. Mazzarino, *Fra Oriente e Occidente*, Firenze, 1947, p. 39; Gitti, *Mythos*, p. 31 sqq.

[58] Hdt., I, 56.

[59] Nu excludem posibilitatea ca prezența dorienilor în Phthiotida să aibă o explicație pur mitologică, deoarece ei, ca reprezentanți ai hellenilor, trebuiau să provină, în ultimă analiză, de unde erau localizați Deucalion, Hellenos și primul nucleu de helleni. Cf. în acest sens, G. Busolt, *Gr. Gesch.*, *I*², p. 203 sqq.; Ed. Meyer, GdA II², p. 264; Pareti, *Sparta*, p. 93; M.P. Nilsson, *Cults. Myths, Oracles and Politics in Ancient Greece*, Lund, 1951, p. 68. Pentru interpretarea contrară, cf. G. Bloch, *Hellènes et Doriens*, în *Mélanges Perrot*, Paris, 1903, p. 9 sqq.; G. Vitalis, *Die Entwicklung der Sage von Rückkehr der Herakliden (Untersucht im Zusammenhang mit der politischen Geschichte des Peloponnes bis auf dem I. Messenischen Krieg)*, Inaugural-Dissertation, Greifswald, 1930, 56; J. L. Myres, *Who were the Greeks?* (Sather Classical Lectures, vol. VI), Berkeley (California), 1930, p. 333 sqq.

[60] Astfel, în epoca istorică, Hestiaiotida nu se afla în nord-estul Thessaliei, ci în partea de vest. Cf. Ph. Legrand, *Hérodote*, în colecția Budé, *ad loc.*; V. Costanzi, *Herodoto. Il primo libro delle Istorie*², Torino, 1939, *ad loc.*; Stählin, *Thessalien*, p. 113; E. N. Tigerstedt, *The Legend of Sparta in Classical Antiquity*, Stockholm—Göteborg—Uppsala, 1965, p. 29 și n. 115; Strabo, IX, 5, 3—4.

[61] Hdt., I, 57: οἵ ὅμουροί κοτε ἦσαν τοῖσι νῦν Δωριεῦσι καλευμένοισι. Această specificare are o mare importanță pentru înțelegerea capitolului I, 56. Este vorba, probabil, despre dorienii din Tetrapolis (Doris) și nu despre dorieni în general. Vezi, în același sens, și VIII, 43: ἐκ τῆς νῦν Δωρίδος καλεόμένες χώρης.

[62] Hdt., I, 57.

[63] Strabo, IX, 5,17.

[64] Cel care a făcut primul acest raționament a fost, după cîte s-au păstrat, Andron din Halicarnas, FGrHist 10 F 16 a = Strabo, X, 4, 6; Steph. Byz. s.v. Δώριον, unde se mai citează Dicaiarhos Charax și Strabo. Printre izvoarele lui Strabo referitoare la migrația dorienilor, trebuie să cităm pe Ephoros în a cărui operă legenda întoarcerii heraclizilor a căpătat contururi precise: cf. Jacoby, FGrHist II C, p. 44 sqq., unde se comentează fragmentele 15—18 ale lui Ephoros; A. Andrews, *Ephoros Book I and the Kings of Argos*, CQ, 1951, p. 39—45; E. N. Tigerstedt, *op.cit.*, p. 33.

[65] Diodor, IV, 37, 3. Izvorul lui Diodor a fost probabil tot Ephoros, la care s-ar mai putea adăuga un manual de mitologie. cf. E. N. Tigerstedt, *op. cit.*, p. 33, 326 n. 142; RE V, 1 (1905), col. 673 sqq. s.v. *Diodors* (Schwartz); RE XVI, 2 (1935), col. 1358 s.v. *Mythographie* (Karl Wendel).

a scos în evidenţă însă că cele două texte nu se contrazic ci sînt complementare[66] şi deosebirea de terminologie ne arată că cei doi autori se bazau pe un filon tradiţional autentic.

Am văzut mai sus că sub numele fabulos de lapithi trebuie să înţelegem pe thessalienii din Pelasgiotida ; s-a arătat de asemenea că pe vremea lui Simonides din Keos, thessalienii din această tetradă puteau fi desemnaţi prin termenii bivalenţi de lapithi sau de perrhaibi[67]. Rezultă că atît Diodor cît şi Strabo se refereau la acelaşi moment şi atît lapithii primului cît şi perrhaibii celui de al doilea nu erau altceva decît thessalienii care, după o etapă în Eubeea[68], au cucerit Thessalia, izgonind de acolo pe dorieni.

După cronologia pertinentă stabilită de Marta Sordi[69] dorienii au părăsit Hestiaiotida, sub presiunea thessalienilor şi s-au stabilit în Dorida istorică după finele secolului al IX-lea î.e.n., cînd în Grecia centrală, Oita, în teritoriile malienilor şi al beoţienilor a apărut cultul lui Heracles[70]. Bineînţeles că aceşti dorieni despre care tradiţia[71] spune că locuiau în nord-vestul Thessaliei nu trebuie confundaţi cu invadatorii „heraclizi" proveniţi din insule, deoarece, cum se ştie, unitatea dorică nu este un fapt originar, ci un produs al epocii arhaice[72].

Putem acum înţelege mai bine încîlcitul şi confuzul pasaj I, 57 : Herodot ne transmite, parcă fără să vrea, o informaţie autentică despre pelasgii istorici din Thessalia, care trebuiesc

---

66 Sordi, *Lega tessala*, p. 28.

67 Această ambiguitate a termenilor corespunde unei situaţii reale. S-a observat mai demult că, spre deosebire de celelalte tetrade, în Pelasgiotis urmele dialectului dorian sînt aproape absente, fenomen ce se explică bine prin îndelungata convieţuire a unei minorităţi thessaliene [scil. doriene] cu populaţia autohtonă eoliană care, deşi o bună parte a ei a fugit din calea invadatorilor, a rămas, totuşi, populaţie majoritară. Despre dialectul thessalian, vezi R. Van der Velde, *op. cit.*

68 Afirmaţia lui Strabo, IX, 5, 17, este confirmată, în ultimă instanţă, de Apollodor, *Ep.* VI, 15 b. În conformitate cu *Nostoi* Antiphos [scil. thessalienii] a venit din Sporade şi, după o etapă în Eubeea, a cucerit Thessalia de la pelasgi. La Strabo, perrhaibii [scil. thessalienii] au devastat Eubeea şi au strămutat pe hestiaioţi (sau histiaioţi) în Hestiaiotida thessaliană. Nu este exclus ca un vag ecou al etapei eubeene a thessalienilor să se fi păstrat într-un alt pasaj din Strabo, X, 1, 10, care spune că templul lui Apollo din Tamynai, oraş situat în teritoriul Eretriei din Eubeea, a fost fondat de Admetos, miticul rege din Pherai. Apoi, o altă localitate cu numele Eretria se găsea lîngă Pharsalos, în Phthiotida Thessaliei. Cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 28.

69 Sordi, *Lega tessala*, p. 30.

70 Acest Heracles nu trebuie confundat cu Heracles din Argos, progenitorul heraclizilor din Peloponnes şi Egeea. Cf, Béquignon, *Spercheios*, p. 211 sqq. ; J. Defradas, *op. cit.*, p. 137 ; Sordi, *Lega tessala*, p. 30. Că Heracles nu este o divinitate specific doriană, cf. L. R. Farnell. *Greek Hero Cults and Ideas of Immortality*, Oxford, 1921, (Reprinted 1970), p. 105 sqq.; M.P. Nilsson, *The Mycenaean Origin of Greek Mythology* (Sather Classical Lectures Nr. VIII), Berkeby (California), 1932, p. 199 sqq. ; *idem, Cults, Myths, Oracles, and Polities in Ancient Greece*, Lund, 1951, p. 69 ; H. W. Parke — D.E.W. Wormell, *The Delphic Oracle*, vol. I, Oxford, 1961, p. 342 ; E. N. Tigerstedt, *op. cit.*, p. 34.

71 Hdt, I, 56 ; Thuc., I, 12 ; Strabo, IX, 5, 17 ; Diodor, IV, 37, 3.

72 Pareti, *Sparta*, p. 95, 102, Sordi, *Lega tessala*, p. 25 n. 1, 30—31 şi mai sus, nota 60. Este demn de remarcat că Herodot, I, 56, cf. VIII, 31, spune că dorienii s-au strămutat din Thessalia în Dryopida. Or, după M. Sordi, dryopii, de la care o mică regiune din Grecia centrală şi-a primit numele (cf. *Schol. Pind. Pyth.*, I, 121, *Schol Aristoph. Plut.*, 385, Tzetzes, *Lyc. Alex.*, 980, unde Dryope este un oraş în Dorida. La Steph. Byz. s.v. Δρυόπη, acest oraş se numeşte Dryopia), nu erau altceva decît thessalienii de pe valea fluviului Spercheios, care, în cursul secolului al VIII-lea î.e.n., sub presiunea populaţiilor înconjurătoare, au abandonat, o parte a lor, această regiune, migrînd spre sud sau alăturîndu-se celuilalt nucleu thessalian din Thessalia. Cu alte cuvinte, aşa-numiţii „dorieni" din vremea lui Herodot care locuiau în Tetrapolis nu se confundau cu dorienii heraclizi din Peloponnes şi Egeea. Cf. în acest sens, Pareti *Sparta*, p. 92. Etnicul Δρυοπαῖοι se întîlneşte încă în inscripţiile din secolul al II-lea î.e.n. : SGDI, Nr. 1259 (= IG, IX, 1, nr. 229, 230), 1863, 2027, IG, IX 1^2, Nr. 2, 5, 14. Cf. RE V col. 1748 s.v. *Dryopes* (Müller). Sakellariou, *Peuples préhelléniques*, p. 271, datează, în mod abuziv, dispersarea dryopilor „longtemps avant la fin de l'époque mycénienne".

raportați la o perioadă anterioară secolului al IX-lea î.e.n., cînd într-adevăr „dorienii" din Thessaliotis[73] se învecinau cu pelasgii din cîmpia thessaliană.

În lumina celor analizate mai sus, aprecierile mai vechi sau mai noi — izvorîte din insuficiența și ambiguitatea mărturiilor antice, dar și ca o reacție la adresa pelasgomaniei — după care pelasgii nu constituiau o populație istorică reală[74] ci făceau parte dintre acele „popoli fantastici" [75], ce reprezentau „eine faktiseh oder präsumtiv ältere oder die Urbevölkerung" [76], nu mai pot fi în întregime actuale. Eduard Meyer a fost primul care a întrevăzut că pelasgii nu erau altceva decît locuitorii din marca cîmpiei a Peneiului aduși în stare de servitute de thessalieni cuceritori[77], dar pentru vremea cînd scria, în ciuda unei vaste erudiții și a unui simț istoric deosebit, teoria sa, mai cu seamă datorită dogmei originii epirotice a thessalienilor, nu a putut fi susținută cu argumente suficient de convingătoare. Această analiză ne oferă de asemenea posibilitatea să dăm o interpretare mai apropiată de adevăr adjectivului homeric Πελασγικός.

C. — Cea mai veche aluzie la etnonimul Πελασγοί și la pelasgii din Grecia se găsește în cîntul al XVI-lea al Iliadei, unde, în momentul cînd Patrocles se pregătește să plece la luptă în fruntea myrmidonilor Achilles, eroul thessalian prin excelență, adresează lui Zeus o rugă solemnă:

Ζεῦ ἄνα, Δωδωναῖε, Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου· ἀμφὶ δε Σελλοὶ
σοὶ ναίους ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι[78].

Așa cum de mult s-a observat[79], aceste versuri corespund uneia dintre caracteristicile principale ale Patrocleiei care constă în tendința Poetului de a releva noile sale cunoștințe. Astfel el introduce în luptă pe peonii (Π287) veniți din cetatea Amydon aflată pe malurile rîului Axios (Π288); amintește de orașul Budeion (din Focida?) (Π527); el știe că Sarpedon își are mormîntul în Lycia (Π454 sqq. 666 sqq.) și că lycianul Amisodaros a cunoscut-o pe Chimaira (Π288). El știe, de asemenea, că zeul dodonean este venerat în patria lui Achilles, și se folosește de ocazie pentru a introduce unele amănunte referitoare la cultul său, care nu aparțin rugăciunii în sine dar care interesează încă pe ascultători. De aceea, Poetul vorbește despre acei ὑποφῆται, numiți Σελλοί, despre care spune că erau ἀνιπτόποδες și χαμαιεῦναι.

Interpretarea rugăciunii lui Achilles a ridicat probleme deosebit de dificile vechilor comentatori ai geografiei și etnografiei homerice. Ce semnificație puteau să aibă epitetele Δωδωναῖος și Πελασγικός? Negreșit, la originea controverselor privind înțelesul acestor epitete stă faptul că Achilles care conducea oastea myrmidonilor, aheilor sau hellenilor și al cărui părinte, Peleus, stăpînea peste Phthia și Hellada, deci sudul Tessaliei și valea Spercheiului[80], invocă pe zeul dodonean cu epitetul Πελασγικός. Cei de mai tîrziu, știind că supușii Peleianului făceau parte din trunchiul hellenic, au putut presupune că adjectivul Πελασγικός avea vreun înțeles dacă era raportat la o situație etnică deosebită de aceea a epocii războiului troian înfățișată de Homer care, cu oarecare bunăvoință, a putut fi socotită mai întîi ca barbară apoi ca pregreacă[81], sau dacă Dodona din Epir era legată în vreun fel de pelasgi.

În conformitate cu această din urmă posibilitate, un număr de autori antici pun Epirul și Dodona cu celebrul său oracol în legătură cu pelasgii[82]. Astfel, dacă pentru un poet hesiodean

---

[73] Aici ar trebui, poate, să citim Hestiaiotis, dar, probabil, Herodot înțelege prin Thessaliotis nu tetrada cu același nume, ci Thessalia în general. Cf. mai jos, p. 291 sqq.

[74] Cf. St. Josifović, *Lycophronstudien*, în *Annuaire de la Faculté des lettres et sciences à Novi Sad*, II, 1957, p. 209.

[75] M. Pallottino, *Etruscologia*³, Milano, 1955, p. 21.

[76] U. von. Wilamowitz-Mollendorff, *Glaube der Hellenen*, vol. I, Berlin, 1931, p. 64. Vezi și Fr. Lochner-Hüttenbach, *Die Pelasger*, p. 138; Sakellariou, *Peuples préhelleniques*, p. 81 n. 2.

[77] Meyer, *Pelasger*, p. 113.

[78] Π 233 sqq. Vezi și H. W. Parke, *The Oracles of Zeus*, Oxford, 1967, p. 6—10.

[79] Meyer, *Pelasger*, p. 37 sqq.

[80] Cf. Hope Simpson-Lazenby, CSHI, p. 126 sqq.

[81] Cf. J. L. Myres, *A Hystory of the Pelasgian Theory*, JHS, XXVIII, 1907, p. 179, T. W. Allen, *Homer. The Origins and Transmision*, Oxford, 1924, p. 121. Vezi și L. R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, vol. I, Oxford, 1896, p. 38.

[82] Vezi Meyer, *Pelasger*, p. 39 sqq.; Fr. Lochner-Hüttenbach, *op. cit.* p. 155 sqq.; Guy Rachet, *La sanctuaire de Dodone, origine et moyens di divination*, în *Bulletin de l'Association Guiillaume Budé* Nr. 1, 1962, p. 86; Sakellariou, *Peuples préhelleniques*, p. 163.

Dodona era un loc al pelasgilor[83], pentru Herodot vechiul oracol a fost vreme îndelungată consultat de pelasgi[84], acei pelasgi care, după alţi autori posteriori, au fundat oracolul[85] şi de la care localitatea a primit numele Πελασγία[86]. Natural, în epoca clasică, Dodona fiind oraşul cu cel mai mare renume din Epir, trebuia, mai devreme sau mai tîrziu, ca întreaga regiune să fie pusă în legătură cu pelasgii. Astfel, Strabo notează că mai mulţi autori numesc populaţiile din Epir în general cu numele de pelasgi[87], iar Eschyles[88], plasează graniţele regatului lui Pelasgos argolicul[89] în jurul Dodonei. Alţi antici au vorbit numai de o etapă a pelasgilor la Dodona[90], sau numai de consultarea oracolului de aici de către aceştia[91].

Toate aceste informaţii ar fi suficiente pentru a crede în existenţa pelasgilor în Epir pe vremea războiului troian dacă am fi siguri că ele nu sînt speculaţii sau simple elucubraţii pe marginea versurilor homerice[92], sau dacă nu se inspiră din teoria panpelasgică care s-a format odată cu „cercetările" primilor logografi[93].

Apartenenţa thessaliană a lui Achilles, precum şi inexistenţa pelasgilor la Dodona şi în Epir în perioada posthomerică, (şi nici în cea homerică, deoarece, după spusele lui Homer, la Dodona rezidau Selloii), au făcut pe alţi autori antici să caute alte explicaţii[94].

Thessalianul Souidas, care a trăit în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. şi începutul celui următor, a susţinut — pentru a fi pe placul plăsmuirilor mitologiei thessaliene, după cum remarca Strabo — că sanctuarul lui Zeus de la Dodona din Epir a fost mai întîi în Thessalia, lîngă localitatea Scotussa din Pelasgiotis, de unde a fost transportat în Dodona epirotică împreună cu numeroase femei, ale căror urmaşe sînt profetesele de pe vremea autorului. Aşa se explică, după Souidas, epitetul Πελασγικός atribuit lui Zeus din Dodona[95]. Acelaşi Souidas, după spusele lui Ştefan din Byzanţ, adaugă amănuntul că Achilles invoca pe Zeus din Pelasgia şi nu pe cel din Dodona epirotică, deoarece îl numea Φηγωναῖε" şi nu „Δωδωναῖε"[96]. Tot „Φηγωναῖε" citea şi Zenodot, deoarece εν Δωδώνῃ πρῶτον φηγός ἐμαντεύετο[97], fără să specifice la care din cele două Dodone se referea, cea epirotică sau cea thessaliană. Kineas din Thessalia (355—277 ? î.e.n.) vorbeşte despre un oraş numit Dodona în Thessalia, de unde, deoarece ste-

---

[83] Hesiod, F 212 Rzach (= 319 Merkelbach-West) = Strabo, VII, 7, 1, Vezi şi Sylv Bruck, *Quae veteres de Pelasgis tradiderint*, Diss. Vratislaviae, 1884, p. 6.

[84] Hdt., II, 52.

[85] Ephoros 70 FGrHist F 119 şi 142 (=Strabo, IX, 2, 4 şi VII, 7, 10; Pseudo-Skymnos, v. 449—450 (= GGM, vol. I, p. 215); *Schol. B* ad Π 233; Eustath., 1057, 40 sqq. ad Π 233.

[86] Schol. B ad Π 233; *Synagoge Lexeon Cheresimon* s.v. Δωδώνη (= Bachmann, *Anecdota Graeca*, I, 1828, p. 204, 6); Souda s.v. Δωδώνη.

[87] Cf. Strabo, V, 2, 4.

[88] Eschyles, *Suppl*, v. 258.

[89] Pentru alţi antici, Pelasgos era tatăl sau strămoşul unor eponimi şi al unor localităţi din Epir. Cf. Steph. Byz. s.v. Ἐφύρα şi Κραννών (= Hecataios, 1 FGrHist F 133). Plutarh, *Pyrrh.*, I, 1, face aluzie la un grup de colonişti stabiliţi în Epir, sub conducerea lui Pelasgos, după diluviu.

[90] Dion. Hal I, 18, 2 şi Varro, în Macrobius, I, 7, 28.

[91] Ephoros, 70 FGrHist F 119 (= Strabo, IX, 2, 4); Proclos, *Cherst.*, la Photios, *Bibl.* 321 b. Probabil că din Ephoros sau din sursa lui, se inspira *Schol A* ad Π 233 cînd vorbeşte despre migraţia în Dodona a pelasgilor izgoniţi din Beoţia de eolieni. Pentru interpretare vezi Y. Béquignon, în *Mélanges Picard*, Paris, 1949, I = RA XXIX, 1948, p. 71—75.

[92] Callimachos localiza pe pelasgi la Dodona interpretînd versurile homerice după cum rezultă limpede din epitetele ὑποφῆται şi χαμαιεῦναι. Cf. Hymmn IV (*Imn către Delos*), 284—286. La *Anonym. Laur. Anecdota varia* (ed. Studemund), I, 266, 75 legătura dintre zeul pelasgic şi Dodona nu este expres citată.

[93] Cf. Pareti, *Pelasgica*, p. 153 sqq., 307 sqq.

[94] Analiza minuţioasă a acestor izvoare la Meyer, *Pelasger*, p. 45 sqq.; J. Fiedrich, *Dodonaica*, Diss. Freiburg în der Schweitz, 1935, p. 17 şi 34—35; Jacoby, FGrHist IIIb (1969) Kommentar, p. 680—81 şi III b (1969) Notes, p. 42—47; Sakellariou, *Peuples préhelleniques*, p. 161—62.

[95] Souidas, FGrHist 602 F 11a (= Strabo, VII, 7, 12).

[96] Souidas, FGrHist 602 F 110 (= Steph. Byz. s.v. Δωδώνη). Cf. J. Murr, *Die Pflanzenwelt in der griechischen Mythologie* Innsbruck, 1890, p. 4.

[97] Zenodot, la Steph. Byz. s.v. Δωδώνη. Despre semnificaţia acestui adjectiv, vezi W. Pötscher, *Zeus Naios und Dione in Dodona*, în Mnemosyne, XIX, 1966, p. 130.

jarul oracular a ars, oracolul a fost mutat, la porunca lui Apollon, în Dodona epirotică[98]. În aceeaşi ordine de idei, Philoxenos, în comentariul său la Odyseea (ξ 327 ; τ 296), deosebeşte două localităţi cu numele Dodona, una în Thesprotia, cealaltă în Thessalia, menţionînd că Achilles se referea la cea din Thessalia[99]. De acord cu Philoxenos, Epaphroditos face remarca că, deoarece se chema Naios, Achilles invoca pe zeul învecinat cu patria sa, la fel ca Pandora şi Chryses[100]. Alţii, în sfîrşit, citeau nu Δωδωναῖε ci Βωδωναῖε, de la Βωδώνη din Thessalia[101].

Cum se poate lesne înţelege, aceste variante, departe de a clarifica semnificaţia geografică şi etnică a rugăciunii lui Achilles şi de a convinge pe învăţaţii antici şi moderni[102], ne arată cît de dezarmaţi erau eruditii greci faţă de enigmele homerice şi cît de adînc ignorau preistoria ţării lor de vreme ce, pentru interpretarea unui pasaj, ei nu puteau face decît simple speculaţii, fără să poată aduce în discuţie argumente noi, independente de epos[103].

Această constatare este confirmată şi de Catalogul corăbiilor care este, după opinia noastră, primul text antic despre care se poate spune că autorul său a presupus implicit existenţa unei Dodone thessaliene.

Într-adevăr, în conformitate cu B 748—755, Gonneus din Kyphos conducea contingentele enienilor (= ainianilor) şi perrhaibilor, car se aflau în preajma Dodonei, din ţara cu ierni grele (δυσχείμερον), pe unde curgea rîul Titaresios, ale cărui ape, la vărsare în Peneios, nu se amestecau cu apele argintii ale acestora (ἀργυρδίῃ).

Geografia domeniului lui Gouneus este cît se poate de incilcită. Localitatea Kyphos este necunoscută, iar Gouneus era, în epoca istorică, considerat a fi fost eponimul localităţii Gonnos[104] care nu se afla însă în domeniul lui Gouneus ci s-ar situa în acela al lui Polypoites[105]. Dar ceea ce pare să distrugă orice logică în geografia acestui domeniu este faptul că enienii şi parrhaibii sînt puşi în apropiere de Dodona, pe unde curgea afluentul Peneiului, Titarisios, necunoscut în epoca istorică. Căci oricît de departe ne-am sui spre izvoarele Peneiului, nu întîlnim nicăieri vreun afluent al său care să curgă prin apropierea Dodonei epirotice. De fapt acest lucru este şi

---

[98] Kineas, FGrHist 603 F3 (=Steph. Byz. s.v. Δωδώνη, completat cu Strabo, *Epit*, II, p. 72 Kr.). Că Kineas se referă la Dodona şi nu la Bodona din Thessalia, nu avem de ce să ne îndoim aşa cum face Sakellariou, *Peuples prehelleniques*, p. 161.

[99] Philoxeos, la Steph. Byz. s.v. Δωδώνη.

[100] Epaphroditos, la Steph. Byz. s.v. Δωδώνη.

[101] Cf. Steph. Byz. s.v. Δωδώνη ; *Schol.* ABT ad Π 233. Βωδώνη este πόλις Περραιβική după Apollodor, citat de Steph. Byz. s.v. Acelaşi Apollodor din Athena FGrHist 244 F 88 (= Steph. Byz. s.v. Δωδώνη), face o etimologie a cuvîntului Dodonaios: la fel cum pe Zeus îl numim Dodonaios, deoarece ne dă ceea ce este bun (δίδωσιν), tot aşa îl numim şi Pelasgicos deoarece este aproape de pămînt (πέλας şi γῆ). Pentru Apollodor, epitetul Dodonaios nu presupune o localitate Dodona. Cf. Parti, *Sparta*, p. 2.n.6.

[102] Originea thessaliană a sanctuarului lui Zeus din Dodona thesprotică şi, implicit, că Dodona homerică este cea din Thessalia, au fost contestate de numeroşi învăţaţi moderni, pe baza unor argumente — cum se va vedea mai departe — în bună parte lipsite de valoare. Cf. O. Kern, RE, V, 1, 1903, 1264—65 s.v. *Dodona* 2 ; S. Arvanitopoulos, în Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1914, p. 16 (inaccesibilă) ; Allen, HCS, p. 111, 131 ; Stählin, *Thessalien*, p. 22—23, 109—110 ; RE III A, 614 Burr, NK, p. 105 ; M. P. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*[3], München, 1967 p. 426 n. 7. ; M. van der Valk, *op. cit.*, p. 358 n. 34 ; Jacoby FGrHist III b (1969) Kommentar, p. 680—81 şi III b (1969) Notes 42—47 ; D. M. Nicol, *The Oracl of Dodona*, în *Greece and Rome*, V, 2, 1958, p. 130—31. ; M. Lochner Hüttenbach, *op. cit.*, p. 155—156 ; P. Franke, *Die antike Münzen von Epirus*, Wiesbaden, 1961, p. 319 n. 23 ; Lepore, *Ricerche* ,p. 60, n. 99 ; N.G.L. Hammond, *Prehistoric Epirus and the Dorian Invasion*, BSA, XXXII, 1931/32, p. 148 ; cf. *Epirus*, Oxford, 1967, 375, 392 sqq. ; *A History of Macedonia*, vol. I, Oxford, 1972, p. 295 ; Hope Simpson-Lazenby, CSHI, p. 149 — 150 ; Sakellariou, *Peuples préhelleniques* p. 162.

[103] Meyer, *Pelasger*, p. 46, avea dreptate să se afirme : „Es ist sehr lehrreich, dass die antike Gelehrsamkeit zur Aufhellung der homerichen Räthsel so garnichts zu ermitteln vermochte ; für analoge Fälle ist dies rein negative Ergebniss nicht ausser Acht zu lassen. Die grosse Kluft, welche trotz aller Zusammenhänge doch zwischen der Blüthezeit des Epos und der historischen Zeit klafft tritt, auch darin deutlich zu Tage. Cf. şi M. J. Finley, *Myth, Memory and History*, in *History and Theory*, IV, 3, 1965, p. 281 sqq.

[104] Steph. Byz. s.v. Γοννοί cf. Burr, NK, p. 105 ; Hope Simpson-Lazenby, CSHI, p. 149.

[105] Cf. Giovannini, EHOC, p. 37.

imposibil, deoarece între bazinele Peneiului și Dodona se află bazinele altor două rîuri importante, Acheloos (Inachos) și Arathos.

Strabo a echivalat în mod corect, desigur, homericul Titaresios cu anticul Europos[106] (azi Sarandáporos), fiind sprijinit în această identificare de faptul că Europos izvora din muntele Titarios, care este în continuarea Olympului (συμφυὲς τῷ Ολύμπῳ)[107]. În continuare geograful narează că Homer nu menționează decît o parte a posesiunilor perrhaibilor, acelea care erau cuprinse în limitele Hestiaiotidei, deoarece cealaltă parte, aflată în cîmpie, era cuprinsă în domeniul lui Polypoites și sub puterea lapithilor cu care trăiau amestecați; apoi adaugă: „dar regiunile mai de la munte, dinspre Olymp și Tempe, le stăpîneau perrhaibii, tot astfel Kyphosul și Dodone și împrejurimile Titaresiului" [108].

Deși Strabo denumește spusele lui Souidas drept „fabuloase" iar pe cele ale lui Kineas „încă și mai fabuloase" [109], el însuși admite explicit că exista o Dodona thessaliană, undeva în regiunea munților Olymp, și acest lucru este confirmat de referirile sale, în cartea V, 2, 4, unde, vorbind despre pelasgi, remarcă că după opinia aproape unanimă, aceștia sînt un neam vechi răspîndit în toată Hellada, dar mai ales printre eolienii din Thessalia. După ce polemizează cu teoria lui Ephoros, conform căreia pelasgii erau arcadieni de obîrșie, el adaugă: „Se mai spune că a primit numele de Argos Pelasgic acea parte a Thessaliei care se întinde între gurile Peneului și Thermopylai pînă în regiunea muntoasă de lîngă Pind, deoarece pelasgii au stăpînit odinioară aceste locuri. Iar pe Zeus din Dodona însăși poetul l-a numit „Pelasgicul" [110]. Ce semnificație geografică și etnică acorda Strabo epitetelor Δωδωναῖος și Πελασγικός rezultă acum de la sine: Achilles se ruga lui Zeus pelasgicul din patria sa de origine, Thessalia, care era venerat într-o localitate Dodona aflată în aceeași regiune[111]. Ceea ce Strabo narează despre pelasgii din Dodona thesprotică nu sînt concluzii proprii, ci citate din Hesiod și Ephoros — autori care au interpretat epitetele Δωδωναῖος și Πελασγικός în sensul că este vorba despre pelasgii din Dodona epirotică[112] cu care geograful polemizează indirect, spunînd că, după Homer, locuitorii din preajma sanctuarului (Selloii) erau, asa cum arată felul lor de viață, barbari[113]. Or, este greu de conceput că Strabo ar fi admis că Achilles s-ar fi rugat unui zeu barbar[114].

Se limpezește, acum, pasajul din Catalogul corăbiilor privitor la domeniul lui Gouneus, a cărui geografie obscură a avut importante consecințe pentru vechii interpreți ai geografiei homerice. Deoarece Homer vorbea de Dodona, era imposibil ca locuitorii săi să nu fi trimis vreun contingent la marea expediție „națională"[115] care a fost războiul împotriva Troiei și, în consecință, le-a creat un domeniu și un conducător fictiv, care nu mai apare nicăieri în Iliada.

---

[106] Identificarea lui Strabo a fost acceptată de A. Arvanitopulos, *op. cit.*, p. 165, 172 sqq. (citat de E. Leopre); F. Stählin, în RE s.v. col. 1509—10. Alți cercetători identifică homericul Titaresios cu unul din afluenții Peneiului din vestul Thessaliei cu scopul de a-l apropia de Dodona epirotică. Astfel Philippson, GL, I, 1, Frankurt a.M., 1950, p. 87 cu Máti și Xeriás; M. W. Leake *Travels in Northern Greece*, London, 1853, vol. I, p. 415 și vol. IV, p. 278; Allen, HCS, p. 133, cu Mikánis; Burr, NK, p. 104 sqq. este vag. Lepore *Epirus*, p. 3. și Hope Simpson-Lazenby, CSHI, p. 149, nu se pronunță în mod explicit, dar se gîndesc totuși la unul dintre afluenții Peneiului din vestul Thessaliei; N.G.L. Hammond, în BSA, XXXII, 1931—32, p. 148 îi urmează pe Leake și Allen, dar, în 1972, *A History of Macedonia*, p. 123 n. 3 și 295 n. 3, identifică, după Strabo, Titaresios cu Europos.

[107] Strabo, VII, fr. 15 *Exc. vatic.*; IX, 5, 20.

[108] *Ibidem*, IX, 5, 20.

[109] *Ibidem*, VII, 7, 12. Aceste calificative se referă, desigur, la povestirile privind originea thessaliană a oracolului de la Dodona thesprotică și nu la acelea despre Dodona thessaliană.

[110] *Ibidem*, V, 24 (Traducerea după F. Vanț-Stef). Ceea ce ne spune apoi Strabo despre caracterul pelasgic al populațiilor epirote este o frază care nu o continuă direct pe cea anterioară.

[111] F. Vanț-Stef, nu a înțeles pe Strabo, căci crede că acesta se referă la Dodona din Epir iar Argosul Pelasgic îl identifică cu Argosul Amphilohic oraș situat lîngă golful Ambracic, în sudul Epirului, ceea ce este o absurditate. Vezi notele 179—180 la cartea a V-a. Despre Argosul Pelasgic, vezi mai jos, p. 281 sqq.

[112] Vezi masi sus, p. 279—80. Lepore, *Ricerche*, p. 29—30.

[113] Strabo, VII, 7, 10.

[114] Că locuitorii Dodonei nu erau barbari, este o altă problemă. Vezi mai jos, p. 284.

[115] Despre semnificația panhellenică a Catalogului corăbiilor, cf. V. Ehrenberg, *Ost und West*, Praga, 1935, p. 51; J. Kakridis, în *Gnomon*, XXXII, 1960, p. 401 sqq.; Giovannini, EHOC, p. 69.

dar care implică că autorul său a dedus că Achilles se ruga la Zeus din Dodona thessaliană[116]. Dar cum în epoca istorică sanctuarul lui Zeus din Dodona thesprotică era considerat a fi cel mai vechi din lumea greacă[117] şi se bucura, totodată, de o mare faimă, cei mai mulţi erudiţi antici au considerat că Catalogul corăbiilor se referea la această localitate. Consecinţa imediată a acestei deducţii a fost că perrhaibii şi ainianii au fost căutaţi de antici şi de moderni, în regiunea de la est de Pind spre Dodona, considerîndu-se că, după „războiul troian", aceştia au migrat în Thessalia şi Ainiania istorică[118].

Interpretarea pe care Catalogul corăbiilor şi Strabo o dau pasajului Π 233, ne face să conchidem că ceea ce comentatorii din epoca elenistică, Souldas, Kineas, Epaphroditos şi alţii ai căror nume nu ne-a fost transmis, spuneau despre Dodona thessaliană şi despre Ζεὺσ Φηγωναῖε din Pelasgiotida, nu este numai consecinţa unui patriotism local[119] — cum ar putea fi cazul cu Souldas şi Kineas — ci se bazează pe date reale, printre care un rol de prim ordin îl va fi jucat convingerea că Thessalia era patria pelasgilor[120].

Cu aceasta însă nu au fost înlăturate toate dificultăţile în interpretarea rugăciunii lui Achilles, deoarece poetul vorbeşte despre un grup de ὑποφῆται numiţi Σελλοί[121], pe care tr..diţia

---

[116] Că autorul Catalogului corăbiilor avea în vedere Dodona din Π 233 rezultă din adjectivul δυσχείμερος împrumutat de acolo. Pentru B 748—759, considerate a fi o interpolare tîrzie, vezi judicioasele pagini ale lui A. Ferrabino, *op. cit.*, p. 247, 254 sqq. Π 233 este interpretat în sens thessalian şi de G. Capovilla, Περὶ της 'Ομηρικῆς Δωδώνης, în Φιλολογικαὶ Μελέται, Kairo, 1921, p. 1 sqq. (citat de Fr. Lochner-Hüttenbach, *op. cit.*, p. 156 n. 29); P. Phippson, *Thessalische Mythologie*, Zürich, 1944, p. 38—39; *idem, Griechische Gottheiten in ihren Landschaften* (= *Symbolae Osloenses*, Suppl. IX), 1939, p. 81 n. 1; E. Kirsten în Philippson, GL, II, 1956, p. 205; Gh. Vellay, *op. cit.*, vol. I, p. 352 n. 1.

[117] Vezi autorii antici citaţi de Guy Rachet, *op. cit.*, p. 86.

[118] Plutarh *Quaest. Gr.* F 13 şi 26 (Halliaday); Eschyl. *Suppl.*, v. 254 sqq.; Allen, HCS, p. 133 sqq.; N.G.L. Hammond, BSA, XXXII 1931/32, p. 148 sqq.; *idem. Epirus*, p. 371 sqq.; *idem, A History of Macedonia*, p. 295. Mai vezi W. Spoerl în *Lexikon der frühgriechischen Epos*, Göttingen, 1955, s.v. Αἰνιηνες; Lepore, *Ricerche*, p. 2 sqq.; G. Restelli, 'ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ, în RIL, 104, fasc. II—III, 1970, p. 557. O altă posibilă explicaţie referitoare la cauzele pentru care ainianii au fost transportaţi de Plutarh din Thessalia în Epir, la Béquignon, *Spercheios*, p. 153 sqq. Noi nu vrem să negăm faptul că terminaţia *-anes* nu se înscrie printre terminaţiile specifice etnonimelor epirotice, ci numai că itinerarul ainianilor este o creaţie pseudoerudită izvorită din neclaritatea geografiei homerice.

[119] Astfel, Lepore, *Ricerche*, p. 60 n. 99: „L'intento patriotico locale in polemica con la versione erodotea sulle origini tessaliche e la probabile influenza della propaganda di Pirro per le sue note mire sulla Tessaglia sono chiaramente nello sfondo di queste notizie". Vezi, în acelaşi sens, Stählin, Nilsson, Fr. Lochner—Hüttenbach, citaţi mai sus, nota 102.

[120] A nega, aşa cum procedează Kern, Stählin, Nilsson, van der Valk, Lochner—Hüttenbach şi Franke, citaţi mai sus, nota 102, existenţa unei Dodone thessaliene, chiar dacă acestea nu au putut fi pînă acum localizată cu precizie cu ajutorul inscripţiilor sau a monedelor, este, prin prisma mărturiilor implicite sau explicite ale izvoarelor literare antice, o atitudine criticabilă.

[121] Lectura expresiei ΑΜΦΙΔΕΣΕΛΛΟΙ nu este sigură. Unii, antici sau moderni, au citat ἀμφὶ δε σ' Ἑλλοί alţii ἀμφὶ δὲ Σελλοί. Prima variantă a fost susţinută de Meyer, *Pelasger*, p. 41 sqq., F. Bölte, RE, VIII, 1913, col. 194 sqq. s.v. *Helloi*; H. Güntert, *Ueber die Namen Achaier und Hellenen*, în *Wörter und Sachen*, 9, 1926, p. 132; A. Lesky, *Hellos-Hellotis*, în *Wiener Studien*. Zeitsch. f. Klass. Philologie", 46, 1927/28, p. 53 sqq. Obiecţiuni la această lecţiune au făcut Ziehn, RE, Suppl. V, 1931, col. 963 sqq.; M. Leumann, *Homerische Wörter*, 1950, p. 40; H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1960—1970, vol. II, s.v. Σελλοί. Pentru lecţiunea Σελλοί se pronunţă J.Friederich, *op. cit.*, p. 7 sqq.; Fr. Lochner-Hüttenbach, *op. cit.*, p. 149. O nouă şi minuţioasă analiză a datelor antice şi a interpretărilor moderne a fost făcută de Giuseppe Restelli, *Iliade* Π *234*: 'ΑΜΦΙΔΕΣΕΛΛΟΙ, în RIL, 104, fasc. 1, 1970, p. 2 sqq., care stabileşte că la Homer forma originală a fost Σελλοί care mai tîrziu a devenit Ἑλλοί. Cf. şi Jacoby, FGrHist, III b, vol. I (Text), 1954, p. 591—92 şi vol. II (Notes — Addenda — Corrigenda — Index), 1954, p. 484—85; P. Wathelet, *L'origine du nom des Héllènes et son dévelloppement dans la tradition homérique*, în *Les Études Classiques*, XLIII, 2, 1975, p. 124 sqq.

Il pune în legătură cu sanctuarul lui Zeus din Dodona epirotică[122]. Aceeași divinitate este menționată în două pasaje din Odysseea (ξ 327, τ 296), cu specificarea că aici Dodona are o geografie mult mai precisă, localitatea fiind situată în teritoriul thesproților aflat în vecinătatea domeniului lui Odysseus (ρ 256 = τ 271 ; τ 301).

Dar este foarte îndoielnic că pentru Homer pelasgii au fost vechii locuitori ai Dodonei, așa cum susțin unii cercetători moderni[123], deoarece Σελλοί nu au fost considerați vreodată ca fiind pelasgi ci o populație epirotică foarte probabil greacă[124].

În acest sens, un pasaj din *Meteorologicele*[125] lui Aristotel aruncă o lumină foarte sugestivă asupra raporturilor prehomerice dintre Thessalia și regiunea Dodonei : αὕτη [ὑπερβολὴ ὄμβων] δ'οὐκ ἀει κατὰ τοὺς αὐτοὺς τόπους, ἀλλ' ὥσπερ ὁ καλούμενος ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμός· καὶ γὰρ οὗτος περὶ τὸν 'Ελληνικὸν ἐγένετο μάλιστα τόπον, καὶ τοῦτου περὶ 'Ελλάδα τὴν ἀρχαίαν. Αὕτη δ'ἐστιν ἡ περὶ Δωδώνην καὶ τὸν 'Αχελῷον... ᾤκουν γὰρ οἱ Σελλοὶ ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοί, νῦν δ' "Ελληνες.

Acest text, relativ tîrziu, care însă a folosit izvoare foarte vechi, independente de rapsozii homerici, ne redă un cadru etnic și geografic al Dodonei și Thessaliei identic cu acela înfățișat în epopei[126].

În izvoarele lui Aristotel, 'Ελληνικός τόπους este strîns legat de ținutul Phthiei peste care, pe vremea diluviului, domnea Deucalion[127], ceea ce corespunde cu expresiile homerice din B 683, I 395 și λ 496, unde Phthia și Hellada erau complementare[128]. Dar la Aristotel ἀρχαία 'Ελλάς era situată nu în Thessalia, ci în Epir, în jurul Dodonei și pe cursul superior al riului Aheloos. "Ελλάς se numea ținutul din care Phoinix, temîndu-se de mînia și blestemul părintesc, a fugit, stabilindu-se la Peleu, în îndepărtata Phthia (δι' 'Ελλάδος εὐρυχόροιο)[129] Or numele Φοίνιξ amintește de tribul epirotic Φοινίκης[130] care își avea centrul în Φοινίκη[131]. Apoi tatăl lui Phoinix se chema 'Αμύντορ[131], nume ce amintește de tribul epirotic 'Αμύνται, care, după

---

[122] Ζεὺς Δωδωναῖος se întîlnește la Proxenos, FGrHist 703 F 8 și într-o inscripție din sec. II e.n. Cf. CIG, II, 1822.

[123] "...... è utile al fini della nostra conclusione — scrie Blanca Maria Biancardi, *I "Pelasgi" : nome, etnografia, cronologia*, în SCO, X, 1961, p. 228 — rilevare che Dodona, il più antico santuario di tuta la Grecia, fu il centro del culto pelasgio e forse il primo nucleo di residenza stabile nella penisola. Ne è testimone una vasta tradizione, che ci permette di avanzare l'ipotesi che Dodona constituisse, su territorio greco, il fulcro o una dei fulcri della espansione pelasgica". Cf. în același sens, N.G.L. Hammond, *Epirus*, Oxford, 1967, p. 367 sqq., pentru care pelasgii au venit la Dodona din sud, în epoca timpurie a bronzului. Aici ei au întemeiat oracolul unde se celebra cultul zeiței Gaia. Interpretarea în sens pelasgic a faptelor de natură religioasă de la Dodona, la Sakellariou, *Peuples préhelleniques*, p. 105 sqq., 163. Vezi și K.J. Beoloch, *Griech. Gesch.*[2] I—2, p. 50 ; Fr. Schachermeyr, EF, p. 256 ; J.A.R. Munro, *Pelasgians and Ionians*, în JHS, LIV, 2, 1934, p. 112 sqq.; G. Thomson, *Studies in Ancient Greek Society : The Prehistoric Aegean*[2], London, 1954, p. 171, etc.

[124] Despre poziția etnică a Selloilor, vezi G. Restelli, articolul din RIL, vol. 104, fasc. II— III, 1970, p. 538 sqq. unde este citată și literatura mai veche. Caracterul grecesc al Epirului este confirmat de lipsa toponimelor prehellenice tipice și de etimologia greacă a principalelor denumiri geografice. Cf. Vl. Georgiev, *Introduzione alla storia delle lingue indeuropee*, Roma, 1966, p. 180 sqq.

[125] Aristot. *Meteorologica*, 352 a—b, cf. și *Schol.* T ad Φ 194.

[126] Cf. G. Restelli, în RIL, vol. 104, fasc. 1, 1970, p. 10—11.

[127] Despre Phthia și Deucalion, regele Thessaliei, vezi V. Costanzi, *Thessalicae res*, RIFC, 42, 1914, p. 537—38.

[128] Vezi și 'Ελλάς din Π 295.

[129]. I 447—478. R. Hope Simpson și J.F. Lazenby, CSHI, p. 129 sqq. cred că Phoenix era originar din Beoția, deoarece în K 266 apare Amyntor, fiul lui Ormenos din Eleon, localitate pe care Catalogul (B 500) o situează în Beoția. Dar nu rezultă din epopee că Amyntor din K 266 este același cu cel din I 448 nici că localitatea Elon din B 500 este aceeași cu cea din K 266. Apoi, atît Doloneia cît și Catalogul corăbiilor sînt creații poetice relativ tîrzii. Cf. M. Vasilescu, *Tracii în epopeile homerice*, în *Cercetări istorice*, VII, 1977, p. 240 sqq.

[130] Despre Φοίνικες, cf. G. Bonfante, *The Name of the Phoenicians* în CPh, XXXVI, 1941, p. 1 sqq. ; vezi și critica teoriei lui Bonfante la Lepore, *Ricerche*, p. 99, nota 164 și G. Restelli, *opt. cit.*, p. 9.

[131] I 448.

Ștefan din Byzanț, era pus în legătură cu thesproții[132]. Se poate conchide deci că Hellada lui Phoenix și Amintor nu este aceeași cu aceea a lui Peleus unde Phoinix își găsise azil, ci corespunde cu vechea Helladă a lui Aristotel situată în Epir.

În ἀρχαία Ἑλλάς locuiau Σελλοί și Γραικοί care mai tîrziu, aceștia din urmă, au fost denumiți Ἕλληνες. Așa cum în mod corect a scos în evidență Restelli[133], alte indicii ale vechimii elementelor conținute în pasajul din *Meteorologica* este faptul că termenul de „Hellenes" nu este folosit în accepțiunea panhellenică de mai tîrziu, ci este echivalentul mai recent al acelor Graikoi[134] care erau un trib din Epir[135]. De asemenea Σελλοί sînt redați în aceeași formă ca la Homer, păstrînd deci sibilanta inițială.

Rezultă clar că izoarele lui Aristotel cunoșteau migrația unui grup de Ἕλληνεσ din Epir în Thessalia. Aceasta ne face să înțelegem mai bine de ce în Catalogul corăbiilor, myrmidonii erau denumiți deopotrivă Ἕλληνες și Ἀχαιοί[136], ultimul termen fiind denumirea generică pe care Homer o folosea pentru grecii myceníeni, mai ales din Peloponnes[137], care se găseau în domeniul lui Peleus, sau care au pătruns acolo[138].

În aceeași ordine de idei, trebuie să amintim că etnonimul Ἕλληνες se înscrie prin terminația sa[139] în seria etnicelor în—ανες care sînt caracteristice nord-vestului Greciei și formează împreună cu Σελλοί, Σελλῆεις, Ἑλλοί, Ἑλλοπία, Ἕλλοπες, Ἑλλά, Ἕλινοί, Ἑλλώτια, Ἑλλωτίς, un fond toponomastic compact care își are rădăcinile in Epir[140].

Că aiacizii împreună cu supușii lor, helenii și myrmidonii[141] s-au stabilit în sudul Thessaliei venind din Epir intr-o perioadă relativ tîrzie, rezultă și din faptul că, pe de o parte, Achilles se bucura în Epir de un cult propriu, sub numele de Aspetos[142], iar pe de altă parte din faptul că el are o genealogie scurtă iar cultul său era, în Thessalia, lipsit de consistență[143]. Nu excludem posibilitatea ca amintirea acestor legături străvechi să fi dăinuit la regii epiroți din secolul al

---

[132] Steph. Byz. s.v. Ἀμύνται. Cf. A. Fick, *Älteste griechische Stammverbände*, in *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, vol. 46, 1914, p. 109.

[133] Cf. G. Restelli, in RIL, vol. 104, fasc. I, p. 11.

[134] Despre Graikoi vezi V. Pisani, *Saggi di linguistica storica*, Torino, 1959, p. 226 sqq.; P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, vol. I, Paris, 1968, p. 234 s.v.

[135] Cf. *Marmor Parium*, rîndurile 10—11 : Ἕλληνες ὠνομάσθησαν, τὸ πρότερον Γραικοὶ καλούμενοι ; Restelli, in RIL, vol. 104, fasc. II—III, 1970, p. 583.

[136] B 684 : Μυρμιδόνες δὲ καλεῦντο καὶ Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοί.

[137] Cf. P. Wathelet, in *Actes*, p. 435.

[138] Denumirea de Ahaia Phthiatis pe care o purta un ținut din sudul Thessaliei trebuie pusă, desigur, in legătură cu realitățile politice și etnice rezultate de pătrunderea hellenilor lui Peleus în Thessalia. Ahaia era numele purtat de un ținut din nordul Peloponesului. Cf. E. Kirsten, in *Der kleine Pauly*, I, col. 32—37, s.v. *Achaia*. Meyer, GdA, II, p. 78, a notat singularitatea cazului că în epoca istorică, Ἀχαιοί era denumirea unor neamuri ce vorbeau un dialect dorian, în timp ce epopeea presupunea o populație eolică (mai exact, predoriană n.n.).

[139] Trecerea de la α lung la η s-a petrecut, in mediul ionian din Asia Mică, incepînd cu secolul X î.e.n. Cf. P. Wathelet, *Les traits éoliens dans la langue de l'epopée grecque*, Roma, 1970, p. 176 sqq.

[140] Cf. Lepore, *Ricerche*, p. 99 ; N.G.L. Hammond, *Epirus*, 370 sqq. ; G. Restelli, in RIL, vol. 104, fasc. II—III, p. 537 sqq.; P. Wathelet, în *Les études classiques*, XLIII, 2, 1975, p. 122 sqq.

[141] K.J. Beloch, *Griech. Gesch*[2]., I, 1, p. 186 ; I, 2, p. 64 și Ed. Meyer, GdA, II, p. 80 și 197, au pus la îndoială existența myrmidonilor, fiind considerați un popor mitic. Dar consistența cu care ei sînt evocați de tradiția thessaliană și eginetică, cultul lui Aiakos și a lui Zeus Hellanios în această insulă dau consistență teoriile care văd in myrmidoni un popor istoric care, venit din Thessalia, s-a așezat în Egina. Cf. J.P. Harland, *Prehistoric Aegina*, Paris, 1925, p. 66 sqq ; Vezi și S.L. Radt, *Pindarus zweiter und sechster Paiaian*, Amsterdam, 1958, p. 133 și 157 ; N.G.L. Hammond, *op. cit.*, p. 382.

[142] Hesych. s.v. ; Aristot. *Opunt. Resp.* ; Plut. *Pyrrh*, I ; cf. N.G.L. Hammond, *op. cit.*, p. 383 ; L.R. Farnell, *Greek Hero Cults and Ideas of Immortality*, Oxford 1921 (reprinted 1970), p. 287.

[143] În sudul Thessaliei și pe valea fluviului Spercheios, cultul său este aproape inexistent. Nici o inscripție nu îl atestă, iar pe monede Achille apare, la Larisa Cremaste, abia la finele secolului IV î.e.n. Cf. L.R. Farnell, *op. cit.*, p. 287 ; Béquignon, *Spercheios*, p. 140 sqq. ; Head, *Hist. Num.*, p. 300. M.P. Nilsson, *Homer and Mycenae*, London, 1933, p. 254—55, arată că mitul lui Achilles, deși vechi, nu era anterior mycenianului tîrziu. Populațiile care s-au instalat apoi în regiunea Sperchelului nu aveau nici un motiv să-l invoce, ceea ce explică faptul că mitul său

III-lea î.e.n., atunci cînd spuneau că supușii lor se înrudeau cu grecii din Teos din vechime prin numele generic de „Hellenes"[144].

Data la care aceste triburi s-au mișcat din Epir spre Thessalia[145] este greu de stabilit cu exactitate, dar trebuie să presupunem că a fost anterioară cu cîteva generații colapsului lumii myceniene, probabil prin secolul al XIII-lea î.e.n.[146]. Ele aparțin într-un sens special de τὸ Ἑλληνικὸν γένους iar în sens larg de neamurile „doriene" originare din nord-vestul Greciei[147].

Originea epirotică (mai precis din regiunea Dodonei) a supușilor lui Achiles explică bine de ce aezii homerici atribuiau eroului o cunoaștere atît de amănunțită a mediului dodonian. Peleianul este singurul erou din Iliada care se roagă lui Zeus, stăpînul din Dodona[148]; el cunoaște pe nume populația care locuia în Dodona și împrejurimi[149] adăugînd amănuntul că un grup din ei erau ὑποφῆται care se caracterizau prin a fi ἀνιπτόποδες și χαμαιεῦναι.

Rezultă că singura explicație corectă a versurilor Π 233—235 este că Achilles, conducătorul contingentelor din sudul Thessaliei[150], se ruga, cu o senzație a distanței, zeului din țara sa de origine, Dodona, care, transplantat în Thessalia, a fost adoptat de locuitorii de aici, pelasgii[151]. Cu alte cuvinte, aceste versuri sînt un argument nu pentru existența pelasgilor la Dodona, ci în Thessalia.

D. — La vremea cînd scria autorul Catalogului corăbiilor, se pare că amintirea pelasgilor thessalieni era încă vie (B 681 sqq.):

Νῦν αὖ τοὺς ὅσσοι τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἔναιον,
οἵ τ' Ἄλον οἵ τ' Ἀλόπην, οἵ τε Τρηχῖν' ἐνέμοντο,
οἵ τ' εἶχον Φθίην ἠδ' Ἑλλάδα καλλιγύναικα·
Μυρμιδόνες δὲ καλεῦντο καὶ Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοί·
τῶν αὖ πεντήκοντα νεῶν ἦν ἀρχὸς Ἀχιλλεύς.

Ce reprezenta τὸ Πελασγικὸν Ἄργος? Fără îndoială în catalogul ahean expresia redă o noțiune geografică. Dificultatea se ivește atunci cînd vrem să știm dacă autorul catalogului avea în vedere un oraș, un mic district sau o regiune mai întinsă, deoarece, în epoca istorică, nici un loc sau regiune nu purta numele acesta, iar Homer îl ignora.

Geograful Strabo a sintetizat discuțiile ce s-au purtat, în legătură cu această problemă pînă la el: după unii, Argosul pelasgic desemna un vechi oraș al Thessaliei, foarte aproape de Larisa, astăzi distrus, iar după alții el ar fi fost denumirea generică a întregii Thesalii[152]. Aceeași

---

nu are ciclu. Se pare că acest nume apare, sub forma *a-ki-re-u*, într-o inscripție myceniană de la Knossos, KN Ve 106, cf. *Docs.*, p. 104, 529; O. Landau *Mykenisch-griechische Personennamen* (Studia graeca et latina Gotoburgensia 7) Göteborg, 1958, p. 18 sqq.

144 Cf. C.B. Welles, *Royale Correspondence in the Hellenistic Period*, New Haven, 1934, p. 152 sqq.; N.G.L. Hammond, *op. cit.*, p. 370. Pe o monedă descoperită la Larisa se citește legenda ΕΛΛΑ care dovedește prezența unor Ἑλλοί în Thessalia. Cf. M. Sordi, *La drachma di Aleuas e l'origine di un tipo monetario di Alessandro Magno*, în *Annali dell Instituto Italiano di Numismatica*, 1956, p. 9 sqq.

145 Această migrație a fost sugerată deja de A. Fick, *Die homerische Ilias*, 1886, p. 85—86; W. Leaf, *Homer and History*, London, 1915, p. 115; J.P. Harland, *op. cit.*, p. 85 sqq.

146 G. Restelli, în RIL, vol. 104, fasc. 1, 1970, p. 8—10, cf. și N.G.L. Hammond, *Epirus* p. 350; *idem*, *Invasion and Migrations in Greece*, Park Ridge, Nev Jersey, 1976, p. 130 sqq.

147 N.G.L. Hammond, Epirus, p. 391; Toynbee, *Some Problems*, p. 9—10, 35—36, 50, 58—59, 108; Wathelet, în *Actes*, p. 435 și în *Les Études Classiques*, XLIII, 2, 1975, p. 125. Teoria lui G. Restelli, RIL, vol. 104, fasc. II—III, 1970, p. 359, 580, în conformitate cu care Sellolii erau eolieni, nu se impune. Faptul că, după genealogiile grecești, Athamas, tatăl Hellei, era fiul lui Aiolos, nu este un argument cu greutate.

148 G. Murray, *The Rise of Greek Epic*[4], Oxford, 1934, p. 69, a observat just că Zeus era pe muntele Ida, în frontul troian, cînd Achilles se ruga la cel dodonean. Zeus de pe muntele Ida fiind zeul troian, nu putea accepta ruga inamicilor Troiei, de unde Zeus din Troia este opus lui Zeus din Dodona. Cf. J.L. Myres, în JHS, XXVII, 1907, p. 180.

149 Că Sellolii erau nu numai un grup sacerdotal ci o populație din aria Dodonei, cf. G. Restelli, în RIL, vol. 104, fasc. II—III, 1970, p. 538 sqq.

150 B. 681 Despre semnificația Argosului pelasgic, vezi mai jos, p. 289, sqq.

151 Vezi în acest sens și Pareti, *Sparta*, p. 2, dar nu credem că învățatul italian avea dreptate să presupună și o direcție inversă, anume că la Dodona au putut fi introduse caracteristicile cultuale ale lui Zeus originare din Pelasgiotida.

152 Strabo, IX, 5,5 (ed. H.L. Jones, în colecția Loeb): τό τε Ἄργος τὸ Πελασγικὸν οἱ μὲν καὶ πόλιν δέχονται Θετταλικὴν περὶ Λάρισαν ἱδρυμένην ποτὲ νῦν δ'οὐκετι οὖσαν· οἱ δὲ αὖ πολὶν ἀλλα τὸ τῶν Θετταλῶν πεδιον...

confuzie domnea şi în privinţa Phthiei şi Helladei, denumiri geografice cuprinse în domeniul lui Achilles. După Strabo, unii confundau Phthia cu Hellada, crezînd că sub aceste denumirii poetul desemna jumătatea meridională a Thessaliei, pe cînd alţii vedeau în ele două districtei diferite[153]. De asemenea, în privinţa numelui Hellas, unii au crezut că indică un district, iar alţii un oraş[154] despre care pharsalienii îl credeau a fi fost la 60 de stadii de oraşul lor, în apropierea a două izvoare renumite, pe cînd meliteenii indicau sub acest nume o altă localitate situată la zece stadii de oraşul lor etc.[155]

Ce comentatori antici se ascund sub expresiile οἱ μὲν şi οἱ δὲ nu aflăm de la Strabo. Acestea ne sugerează numai că discuţiile, izvorite din neclaritatea geografiei homerice, au fost foarte vii în antichitate.

Au ajuns pînă la noi unele dintre interpretările pe care învăţaţii antici le-au dat versurilor B 681 sqq., acestea evidenţiind cauzele care i-au făcut să adopte o soluţie sau alta.

Poate sub influenţa înaintaşilor săi care deja deduseseră din Homer că Thessalia fusese cîndva, demult, locuită de pelasgi, Aristarch a crezut că τὸ Πελασγικὸν Ἄργος era numele homeric al întregii Thessalii, şi a citit versul B 681 : νῦν αὖ τοὺς ὅσσοι τὸ Πελασγικόν Ἄργος ἔναιον, variantă care a căpătat autoritate în ediţiile Iliadei. Dar prin aceasta, filologul alexandrin a vrut să sublinieze că versul nu se referea la domeniul lui Achilles (οὐ γὰρ μόνοι τὸ Πελασγικόν Ἄργος κατοικοῦσιν οἱ ὑπ' Ἀχιλλεῖ τεταγμένοι) ci constituia introducerea pentru întregul capitol care urmează, anume cel care înfăţişează domeniile şi contingentele thessaliene: τοῦ Ὁμήρου φιλοτέχνως ὥσπερ προοιμιαζομένου διὰ τὸ μεταβαίνειν ἀπὸ τῶν νήσον καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τὰ κατὰ Θεσσαλίαν.[156]

Exegeţii moderni au preluat şi dezvoltat ideile lui Aristarh. Victor Burr[157] a arătat în mod corect că Homer numeşte patria aheilor care lupta sub zidurile Ilionului, nu aşa cum ne-am aştepta, Ahaia ((Ἀχαὶ Fα), ci Argos, şi această denumire apare firească în viziunea poetului : numele ţinutului în care se găseau, în trecut, cetăţi falnice, a căror amintire era încă vie în memoria vremii sale, a devenit numele patriei înaintaşilor ahei, Ἀχαιΐς γῆ (A 254 ; H 124 ν 249, φ 107)[158]. Deoarece de la B 681 pînă la B 747 nu se găseşte nici o denumire de ţară sau regiune, învăţatul german crede că τὸ Πελατγικὸν Ἄργος este denumirea generică a întregii Thessalii care, fiind delimitată de adjectivul Πελασγικὸν nu se poate confunda cu Ἄργος Ἀχαιϊκὸν care este o noţiune geografică mai cuprinzătoare[159]. Pentru ce acest Argos este calificat ca „pelasgic" este explicat de V. Burr în manieră tradiţională: întrucît locuitorii cei mai vechi ai Thessaliei au fost pelasgii de neam străin, al căror nume a supravieţuit în denumirea tetrarhiei Pelasgiotis, poetul a folosit numele străvechi de pelasgi pentru a denumi tot ţinutul nordic τὸ Πελασγικὸν Ἄργος în înţelesul de Argosul străvechi. Cu alte cuvinte, pentru Burr, Argosul pelasgic desemnează partea pelasgică a Argosului, acea parte a imperiului ahean în care înainte, după părerea poetului, au locuit pelasgii[160].

---

153 *Ibidem*, IX, 5,6.

154 Cf. *Shol.* A ad B 529, 447, unde Hellas este μία πόλις Θεσσαλίας, ἧς τοὺς οἰκήτορας Ἕλληνας λέγει.

155 Strabo, IX, 5,6. Meyer, *Pelasger*, p.30 n. 2, crede că Strabo face această discuţie după Apollodor, autorul unei scrieri despre Catalogul corăbiilor.

156 *Schol. Ven.* ad B 681, Z 152, I 141, T, 115 ; Eustathios, 319, 43 (ad B 681) ; 321, 27 (ad B 648), Cf. Meyer, *Pelasger*, p. 31 n. 2—3 ; A. Severyns, *Le cycle épique dans l'Ecole d'Aristarque* Liège—Paris, 1928, p. 116.

157 V. Burr, NK, p. 87 sqq.

158 Despre această formulă de caracter vechi, tradiţional, vezi şi P Wathelet, în *Actes*, p. 434—35.

159 În realitate, aşa cum reiese din I141 (=283) şi din γ251, formula Ἄργος Ἀχαιϊκὸν se aplică Peloponnesului, iar în T 115, oraşului Argos. Cf. în acelaşi sens, W. Leaf, HH, p. 195—96 ; R.J. Cunlif, *Homeric Proper and Place Names*, London, 1931, s.v. Ἀργεῖος L. Pareti, *L'Epica e le origini greche*, Firenze, 1942, p. 109 ; Hope Simpson—Lazenby, CSHI, p. 126 ; Wathelet, în *Actes*, p. 437—38.

160 V. Burr, NK, p. 87—88. Cf. şi W.N. Leake, *Travels in Northern Greece*, vol. IV, London, 1853, p. 532. „It seems equally clear, that the line of the Catalogue in which Pelasgic Argos is named (*Il.* B 681) marks a separation of the poet's topography of Southern Greece and the Islands from the Northern Greece ; and that by Pelasgic Argos he meant Pelasgic Greece ... In short, Thessaly in its most extendent sense". Ecuaţia Pelasgieon Argos = Thessalia este acceptată şi de Béquignon, *Spercheios*, p. 125 şi Jachmann, *Schiffskatalog*, p. 185.

numit „cel mai roditor pămînt din lume"[186] iar Strabo notează că locuitorii Larisei (=thessalienii), stăpîneau părțile cele mai roditoare ale cîmpiei[187]. Acestei Larise din cîmpia thessaliană i se potrivește cel mai bine epitetul homeric 'εριβώλακος cu înțelesul de Larisa „cea roditoare", „cea mănoasă", „cea fertilă"[188].

Că Πελασγικόν ἄργος semnifica marea cîmpie thessaliană a fost deja înțeles de către unii erudiți antici. După spusele lui Didymos[189], Zenodot citea versul B 681 nu așa cum va impune mai tîrziu Aristarh, ci ὅι δ' Ἄργος τ' εἶχον τὸ Πελασγικὸν οὖθαρ αρούρης, [Ζηνόδοτος μετεγράφεν αὔτος][190], identificînd astfel Argosul pelasgic cu marea cîmpie thessaliană din jurul Larisei de pe Peneios (οὖθαρ αρούρης). Lectura lui Zenodot a fost acceptată, pe bună dreptate, de Eduard Meyer[191], și, după el, pentru numeroși învățați moderni, Argosul pelasgic a devenit echivalentul Pelasgiotidei[192].

În urma celor spuse mai sus, putem încerca să dăm o explicație dificilei probleme privitoare la felul cum apar pelasgii în epopeile homerice. Pelasgii [scil. greci eolieni din cîmpia Peneiului] au existat cu certitudine în perioada postmyceniană numai în cîmpia thessaliană cu centrul în orașul Larisa. De la ei și-a primit numele, în epoca arhaică, tetrada Pelasgiotios (vezi mai jos). Deoarece în vremea cînd se forma epopeea homerică nu exista sentimentul detașării etnice a clanurilor de limbă greacă, și cum Homer lega pe pelasgi de o Larisa nedefinitivată din punct de vedere geografic (P 301 : τῆλ' ἀπὸ Λαρίσης ἐριβώλακος), existența mai multor așezări cu acest nume a permis să se vorbească despre pelasgi în toate aceste Larise. Cum se va arăta cu alt prilej[193], poate unii aezi homerici, dar cu mai multă probabilitate Doloneia și Catalogul troian, au transportat pe pelasgi pe litoralul Asiei Mici, în vreuna din Larisele de acolo[194]. Dimpotrivă autorul Catalogului ahean, bazat pe realitățile thessaliene, a interpretat rugăciunea lui Achilles (Π 233 sqq.) în sens thessalian — presupunînd o localitate Dodona în această regiune — și a atribuit lui Peleus τὸ Πελασγικὸν ἄργος, „cîmpia pelasgică"[195].

Rezultă, cît se poate de limpede, că poetul Catalogului corăbiilor a urmat, în această privință, izvoare bune, ceea ce îl separă, o dată în plus, de autorul Diacosmosului troian. Dar, datorită autorității Iliadei care punea pe helleni și pe pelasgi în tabere opuse, el nu a putut să-i citeze pe aceștia din urmă printre supușii lui Achilles. Ceea ce a reușit, totuși, acest poet a fost să eludeze într-o bună măsură această interdicție, încadrînd „cîmpia pelasgică" în domeniul lui Peleus[196].

---

[186] *Anthol. Pal.* XIV, 73 : Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἀμείνον, ἵπποι Θετταλικαί etc. Cf. Souidas și Photios s.v. ὑμεῖς.

[187] Strabo, IX, 5, 19.

[188] P 301, B 841. M. Parry, *Epithète traditionelle dans Homère*, Paris, 1928, p. 187 sqq., a arătat că epitetul fix nu are decît valoare ornamentală, el răspunzînd numai nevoilor de metru și permițînd poetului să compună cu ușurință versurile sale cu ajutorul formulelor, J. Defradas, *Epithetes homériques à valeur religieuse*, în RPh, XXIX, 2, 1955, p. 206 sqq. a nuanțat această formulare arătînd că, deși aezii au putut alege oarecum mecanic din materialul abundent pe care-l oferea tradiția, unele formule făcute în întregime fără a se preocupa de sensul lor, e de presupus că, totuși, formula a fost cîndva creată de un aed conștient de semnificația sa și că ea exprima în mod real un atribut al subiectului asupra căruia se aplică. Despre valoarea epitetelor homerice, vezi și Page, *History*, p. 123 sqq., 159 n. 22—23.

[189] Cf. Arthur Ludvich, *Aristarch homerische Textkritic nach den Fragmenten des Didymos*, Leipzig, 1884, vol. I, p. 226. Pentru cercetările făcute în antichitate asupra textului epopeilor, cf. H. Erbse, *Beiträge zur Überlieferung der Iliasscholien* (Zetemata, Heft, 24), München, 1960.

[190] *Schol.* A ad B 681.

[191] Meyer, *Pelasger*, p. 32.

[192] Așa spre exemplu, V. Costanzi, *Thessalicae res*, în RFIC, XLII, 4, 1914, p. 535 ; Pareti, *Sparta*, p. 2 sqq. ; *idem*, *Le origini degli etruschi*, Firenze, 1926, p. 24 sqq. ; RE, VI,A—1, 1936, 78 sqq., s.v. *Thessalia* și RE, XIX, 1, 1937, 252 s.v. *Pelasgisches Argos* (Fr. Stählin); Philippson, GL, I/1, *Thessalia* (ed. E. Kirten), p. 263; N.G.L. Hammond, *Epirus*, p, 271; Sakellariou, *Peuples préhelléniques*, p. 165.

[193] Despre pelasgii din Asia Mică va fi vorba în numărul următor al acestei reviste.

[194] Natural, ei au fost căutați acolo deoarece pentru autorii tîrzii ai acestor două texte „homerice" era greu de conceput ca niște helleni să fi luptat în tabăra adversarilor.

[195] Această atribuire concordă cu Π 233 unde Zeus era ἄνα Πελασγικέ.

[196] Abia dacă mai era nevoie de scos în evidență, posterioritatea Catalogului corăbiilor în raport cu restul Iliadei reiese și din faptul că folosirea, în B 681, lui τὸ ca articol este o trăsătură tîrzie, neobișnuită pentru Homer. Cf. Wathelet, *Actes*, p. 438 n. 70.

E.—Pentru autorii posthomerici, Pelasgia, pelasgii, Pelagos, eponimul acestora, precum şi oraşul sau personajul Larisa erau concepte etnice sau geografice care se raportau la Thessalia şi mai ales la tetrarhia Pelasgiotis[197], noţiuni care scot în evidenţă prestigiul de care se bucura epopeea homerică ca oglindă a epocii primitive dar şi perenitatea tradiţiilor pelasgice în această parte a Greciei.

Numele tetradei thessaliene Πελασγιῶτις are o semnificaţie etnico-tribulă precisă, atestînd, independent de poezia homerică, existenţa pelasgilor prethesalieni în cîmpia Peneiului[198].

În epoca clasică teritoriul thesalienilor propriu-zişi era divizat în patru districte : Thessaliotis la SV, Hestiaiotis la NV, Pelasgiotis la NE şi Phthiotis la SE. După unele informaţii antice[199], împărţirea Thessaliei în cele patru tetrade[200] este pusă pe seama semimiticului rege Aleuas cel Roşu, a cărui reformă se situează între anii 510—500 î.e.n.[201]. Oricum, această reformă a fost sigur anterioară sfîrşitului secolului al VI-lea î.e.n., de vreme ce Hecataios spune undeva că localitatea Crannon era o πολίς τῆς Θεσσαλίας τῆς Πελασγιῶτιδος[202]. Cînd Herodot spune că „În timpul domniei regelui Deucalion, dorienii locuiau pe plaiurile Phthiotidei — iar sub Doros, fiul lui Hellenos, ţinutul de la poalele munţilor Ossa şi Olympos, cunoscut sub numele de Hestiaiotida“ [203], termenii Phthiotis şi Hestiaiotis nu erau altceva decît nişte noţiuni geografice cunoscute cititorilor din vremea sa, de care s-a folosit pentru a face înţelese unele evenimente foarte îndepărtate. Mai mult, se pare că Părintele istoriei exclude implicit existenţa tetradelor în epocile străvechi, deoarece, cîteva rînduri mai departe, referindu-se la limba pe care o vorbeau pelasgii, spune că odinioară aceştia locuiau pe pămînturile numite *astăzi* Thessaliotis : γῆν τὲν νῦν Θεσσαλιῶτιν καλεωμένην[204].

Referitor la rosturile pe care l-au avut tetradele, din lipsa unor date suficient de clare opiniile învăţaţilor sînt împărţite. Unii cercetători cred că tetradele au precedat statul thessalian, ele fiind la origine categorii etnice şi statele distincte care, pornind de la Thessalios, au fost unite mai tîrziu într-o federaţie de cantoane[205]. Alţii opinează, cu unele variante, că tetradele reprezentau subdiviziuni artificiale ale statului thessalian unitar cu scopuri militare şi administrative[206].

Pentru a putea înţelege semnificaţia numelor tetradelor, este necesar să amintim, în cîteva cuvinte, felul cum, în limba greacă, se formau numele etnice.

Locuitorii unui oraş, district sau ţări, pot fi desemnaţi, în limba greacă, după denumirea oraşului, districtului sau ţării respective. Spre exemplu, corinthienii de la Corinth, larisienii de la Larisa, etc. În alte cazuri, denumirea ţării provine de la numele populaţiei. Astfel, thessalienii au dat numele Thessaliei după ce au izgonit de acolo pe beoţieni care, la rîndul lor, au dat numele Beoţiei istorice. Sînt şi cazuri cînd numele locuitorilor provine din denumirea locului care şi el a primit numele de la populaţia iniţială. Astfel, exista în vestul Cretei, încă din epoca

---

197 Vezi autorii antici citaţi de Sakellariou, *Peuples préhelleniques*, p. 166 sqq. Trebuie să remarcăm faptul că aceşti autori nu susţin în nici un fel teza lui Sakellariou în conformitate cu care pelasgii erau o populaţie pregreacă. Nici sărbătoarea Peloria nu susţine această teză

198 Pentru analiza numelor tetradelor thessaliene, vezi Fr. Gschnitzer, *Namen und Wessen der thessalischen Tetraden*, în *Hermes*, LXXXII, 1954, Heft 4, p. 451 sqq. Pentru felul cum se exprimă în limba greacă formarea numelor de popoare din nume de locuri şi invers vezi W. Dittenberger, *Ethnika und Verwandtes*, în *Hermes*, XLI, 1906, p. 78 sqq. ; XLII, 1907, p. 1 sqq., 161 sqq. Pentru numele de oraşe şi neamuri la Homer, vezi Fr. Gschnitzer, *Stad und Stamm bei Homer*, în *Chiron*, I, 1971, p. 1 sqq. Pentru organizarea administrativă a statului thessalian, vezi Sordi, *Lega tessala*, p. 61 sqq. ; J.A.O. Larsen, *Greek Federal States*, Oxford 1968, p. 13 sqq.

199 Aristot. F 497 Rose.

200 Un termen echivalent pentru τετράς este τετραρχία. Cf. A. Momigliano, *Tagla e tetrarchia in Thessalia*, în *Athenaeum* NS, X, 1932, p. 48. Pentru semnificaţia cuvîntului τετράς cf. Lidell — Scott. s. v. ; Fr. Gschnitzer, *Namen und Wessen...* p. 452 n. 1.

201 Sordi, *Lega tessala*, p. 67.

202 FGrHist 1 F133 (= Steph. Byz. s.v. τετραρχία). Cele patru tetrade thessaliene sînt menţionate pentru prima dată de Hellanicos FGrHist 4 F 52.

203 Hdt., I, 56.

204 Hdt., I, 57.

205 K. J. Beloch, *Griech. Gesch.*,[2] I, 1, p. 336 ; I, 2, p. 197 sqq.

206 Cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 65 sqq. ; Gschnitzer, *op. cit.*, p. 452 sqq., unde se citează literatura mai veche.

homerică (γ 29 sqq.) populația numită Κύδωνες pe al cărui teritoriu coloniștii samieni au întemeiat în secolul al II-lea î.e.n. un oraș pe care l-au numit Κυδωνίη (Hdt., III, 59). Natural, cetățenii săi samieni și apoi egineții nu se puteau numi Κύδωνες, deoarece nu erau cydonieni, ci se numeau Κυδωνιᾶται „cydoniații" sau „locuitorii orașului cydonian". La fel, neamurile străine și mai ales grecii, venite în Italia și Sicilia, nu se numesc italici și siculi ci 'Ιταλιῶται și Σικελιῶται, adică cei care locuiau în vechea țară a italilor și siculilor[207].

Pentru a nu intra în amănunte care ne-ar depărta de subiectul nostru, este suficient să amintim că, pentru denumirea populației după loc și a locului după populație, limba greacă se folosește de derivații adjectivale de origine substantivală care pot fi folosite atributiv ca și adjectivele[208]. În cazul tetradelor thessaliene, numele lor terminate în —ιῶτις ne arată că avem de-a face cu forme feminine— forma masculină fiind în -ιώτης— de ceea ce Gschnitzer numește „cvasiadjective" cu funcție de adjective teritoriale, derivate de la forme terminate în -ια[209]. Putem spune deci că formele adjectivale Φθιῶτις, 'Εστιαιῶτις, Πελασγιῶτις și Θεσσαλιῶτις au derivat din substantivele — nume de locuri și regiuni —Φθία, 'Εστίαια, Πελασγία și Θεσσαλία.

Ce semnificație au aceste adjective teritoriale ?

Φθιῶτις, ca nume al unei tetrade thessaliene, are o explicație sigură, devenind din Φθία homerică[210] care în epoca istorică, era împărțită între thessalieni și ahei. Cu alte cuvinte, acum în epoca istorică, o pătrime thessaliană a Phthiei se învecina la sud cu aheii din Phthia, aheii phthiotici. În acest caz, este evident că adjectivul Φθιῶτις nu este numai o expresie geografică ci are o semnificație etnico-tribală precisă. În epoca pe care o reflectă eposul homeric, teritoriul peste care mai tîrziu se va extinde numele de 'Ελλάδα era locuit de 'Αχαιοί de unde a derivat, apoi numele de țară 'Αχαΐα. Fiind locuită de aheii phthiotici, prin 'Αχαΐα Φθιῶτις trebuie să înțelegem acea parte a vechii Phthia care era locuită mai departe de vechea populație a Helladei, aheii[211], pe cînd Φθιῶτις, ca nume de tetradă, este un atribut al thessalienilor, adică acea populație thessaliană care locuia în vechea Φθία, thessalienii phthiotici[212].

Tetrarhia 'Εστιαιῶτις are și ea un nume care se poate explica în mod satisfăcător. Numele său provine de la 'Εστιαία sau 'Ιστιαία, orașul din Eubeea al cărui locuitori, histiaii, au fost strămutați în Thessalia de perrhaibii [scil. thessalienii], care au devastat insula[213]. Cu alte cuvinte, hestiaiaioții erau thessalienii care locuiau în teritoriul histiailor thessalieni, în Hestiaia thessaliană.

Rămîne să discutăm despre conținutul material ascuns în denumirile tetrarhiilor Thessaliotis și Pelasgiotis ; Numele lor provine de numele „țări" Θεσσαλία și Πελασγία, iar acestea, la rîndul lor, din denumirile etnico-tribale ale thessalienilor și pelasgilor.

După regulile limbii grecești, Θεσσαλιῶτις, desigur, nu este același lucru cu Θεσσαλία, după cum nici Θεσσαλιῶται semantic nu coincide cu Θεσσαλοί. Dacă este așa, atunci trebuie să vedem în thessali și thessalioți neamuri diferite ceea ce nu este adevărat. Se poate crea iluzia că rezolvarea acestei încurcături, aparent fără ieșire, o găsim la unii autori greci care folosesc, uneori, o derivare adjectivală paralelă și sinonimă cu numele „țării" de la care provine derivarea. Astfel dacă Homer spune Φθία, pentru același conținut material Thucydides (I, 3, 2) spune Φθιῶτις, iar Herodot (II, 171) și Euripide (*Archelaos* F 228 Nauck²) folosesc termenul Πελασγιῶται raportat la o perioadă pentru care termenul adecvat ar fi fost Πελασγοί. Extinzînd acest procedeu la numele celorlalte tetrade thessaliene, rezultă că Πελασγιῶτις=Πελασγία, Θεσσαλιῶτις =Θεσσαλία, Φθιῶτις = Φθία, 'Εστιαιῶτις ='Εστιαία, Πελασγιῶται = Πελασγοί,Θεσσαλιῶται =Θεσσαλοί etc., de unde și imposibilitatea de a trage concluzii istorice din raportul morfologic și noțional dintre forme variate de nume.

---

207 Exemplele sînt luate de la Fr. Gschnitzer, *op. cit.*, p. 456 sqq. Vezi încă W. Dittenberger, în *Hermes*, XLI, 1906, p. 168 ; Giovannini, EHOC, p. 46—47.

208 Fr. Gschnitzer, *op. cit.*, p. 456.

209 *Ibidem*, p. 459 ; pentru terminologie p. 455 sqq.

210 Pentru rosturile propagandistice ale acestei denumiri, Sordi, *Lega tessala*, p. 76.

211 Cf. Hdt., VII, 132 : 'Αχαιοὶ οἱ Φθιωται

212 Fr. Gschnitzer, *op. cit.*, p. 461. Deoarece exista 'Αχαΐα Φθιῶτις ne-am aștepta să existe și Θεσσαλία Φθιῶτις .Această formă însă nu este necesară. Cîtă vreme Φθιῶτις, ca atribut al Ahaiei, avea nemirea de a o individualiza pe aceasta din urmă în raport cu Ahaia peloponnesiacă, Φθιῶτις, ca nume de tetrarhie, are singură înțeles, deoareece locuitorii, Φθιῶται, nu era nevoie să fie calificați ca thessalieni deoarece acest lucru se presupunea.

213 Cf. Strabo. IX, 5,17. La Diodor, IV, 37, 3, cei care contestau pe dorieni în Hestiaiotida erau lapithii. Cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 27—28.

Fritz Gschnitzer însă a scos în evidență că această golire de conținut a noțiunilor, acest procedeu de a folosi pentru un nume de loc o derivare adjectivală din acest nume și cu aceeași valoare, este folosit mai ales pentru evenimente petrecute în epoca mitică și că, în general, este vorba de un limbaj cult și nu de unul vorbit[214]. În cazul tetradelor ca și în multe alte cazuri, schimbării fonetice îi corespunde o schimbare noțională.

Atunci cum interpretăm termenii de Θεσσαλιῶτις—Θεσσαλία, Θεσσαλιῶται — Θεσσαλοί ? În epoca istorică, cînd statul tribal thessalian își extinsese stăpînirea peste toată Thessalia, thessalioții și thessalii erau aceeași populație. Dar privind lucrurile istoric, în devenirea lor, deosebirea națională dintre thessalioți și thessali dintre Thessaliotis și Thessalia corespunde întrutotul schimbării morfologice. Cînd, tîrziu după prăbușirea lumii myceniene, thessalienii venind din sud, din Dorida asiatică și egeeană, au pătruns în regiunea care mai tîrziu le va purta numele, ei s-au așezat mai întîi, în cursul secolului al IX-lea î.e.n., în cîmpia Dotion — viitoarea Pelasgiotida — și de aici în cîmpia occidentală a Thessaliei de unde au izgonit pe dorieni[215]. În secolul al VI-lea î.e.n. din motive de politică internă[216], aristrocrația heraclidă din Thessalia a încercat să justifice cucerirea folosindu-se de mitul lui Neoptolemos pentru a se face crezută descendența sa din eroul thessalian Achilles. Acești heraclizi, în conformitate cu propaganda politică oficială a lui Aleuas cel Roșu, nu erau originari din Dorida egeeană, așa cum narau *Întoarcerile*, ci din Epir. Nu întîmplător cea mai occidentală dintre tetradele thessaliene, aceea de la poalele Pyndului pe unde erau căile de acces spre Thesprotia și Dodona, a fost numită Thessaliotis, vrînd să întărească și în acest fel credința în originea epirotică a thessalienilor. Numele celorlalte trei tetrade, cu izul lor arhaizant și cu referirea explicită la vechii locuitori ai Thessaliei par destinate să sublinieze continuitatea istoriei thessaliene și să facă să se uite actul cuceririi[217]. Cu alte cuvinte, cînd s-a simțit nevoia divizării teritoriului statului thessalian în tetrarhii, vechile unități politice dispăruseră de mult, amintirea lor fiind păstrată în numele locurilor. Astfel, o probabilă formațiune politico-tribală a pelasgilor dispăruse ca urmare a cuceririi thessaliene, numele populației păstrîndu-se în numele locului, Pelasgia, care, ca nume de tetradă, a devenit Pelasgiotis. La fel Thessaliotis are semnificația de „vechea Thessalie", aceea care nu mai corespunde cu „noua Thessalie" mult extinsă ca granițe. Acum Pelasgiotis și Thessaliotis erau atribuite ale statului thessalian iar pelasgiotul sau thessaliotul era un thessalian care locuia în vechea Pelasgie sau în vechea Thessalie.

*
* *

Din cele arătate mai sus, a reieșit, sperăm, suficient de clar consistența tradiției grecești referitoare la pelasgii thessalieni. Dar, totodată, analiza acestei tradiții ne-a relevat un fapt deosebit de important, anume că cei vechi nu știau că pelasgii thessalieni erau pregreci. Ei știau numai că aceștia au stăpînit regiunea de cîmpie înaintea invaziei thessaliene. Numele lor, se pare, era derivat din caracteristicile geografice ale regiunii, avînd semnificația de „locuitori ai cîmpiei" [218].

Autorii posthomerici și în special logografii, folosind o metodă care nouă ni se pare ingenuă, au transformat treptat această populație într-una mitică, lipsită de orice conținut real și au „găsit-o" peste tot acolo unde apropieri toponomistice sau interese de orice natură permiteau aceasta[219]. Bineînțeles ei găseau sprijin chiar în eposul homeric care, ca oglindă a epocii primitive, le sugera că pelasgii erau pregreci sau barbari. Nu spunea Homer că în timpul războiului troian pelasgii erau adversarii hellenilor ? Nu erau pelasgii pregreci din moment ce în Argosul pelasgic locuiau, pe vremea lui Homer, myrmidonii și hellenii ? [220].

---

[214] Fr. Gschnitzer, *op. cit.*, p. 462.
[215] Cf. Sordi, *Lega tessala*, p. 27 sqq.
[216] Sordi, *Lega tessala*, p. 65 sqq.
[217] Sordi, *Lega tessala*, p. 75.
[218] P. Kretschmer, *Zur Geschichte der griechischen Dialecte*, în *Glotta*, I, 1909, p. 16 sqq. urmat de numeroși alți învățați. Acest etnic ar urca la *Πελαγ-σκοι. Toate celelalte etimologii propuse pentru acest nume sînt incontrolabile. Pentru etimologiile propuse, vezi Sakellariou, *Peuples prehélleniques*, p. 101 sqq.
[219] Cf. Pareti, *Pelasgica*, *passim*.
[220] Antiteza helleni-pelasgi va face obiectul unui studiu viitor.

ABREVIERI

Actes	— *Actes du XIe Congres International des Sciences Onomastiques*, Sofia, 28.VI—4.VII. 1972 vol. 2, Sofia, 1975.
Allen, HCS	— T. W. Allen, *The Homeric Catalogue of Ships*, Oxford, 1921.
Béquignon, *Spercheios*	— Y. de Béquignon, *La Vallé du Spercheios des origines au IV-e siècle*, Paris, 1937.
BSA	— Annual of the British School at Athens.
Burr, NK	— V. Burr, Νεῶν κατάλογος: *Untersuchungen zum homerischen Schiffskatalog*, Klio Beiheft 49 (N. F. Heft 36), Leipzig, 1944.
CAH	— *The Cambridge Ancient History*.
CPh	— Classical Philology.
CQ	— Classical Quarterly.
Docs.	— *Documents in Mycenaean Greek*, Second Edition by John Chadwick, Cambridge, 1973.
FHG	— *Fragmenta Historicorum Graecorum*, ed. C şi Th. Müller Paris, 1841 sqq.
FGrHist	— *Die Fragmente der griechischen Historiker*, hrsg. von Felix Jacoby, Leiden, 1954 sqq.
GGM	— *Geographi Graeci Minores*, ed. C. Müller, Paris, 1855 sqq.
Giovannini, EHOC	— A. Giovannini, *Etude historique sur les origines du Catalogue des vaisseaux*, Berne, 1969 (Travaux publiés sous les aupices de la Société Suisse des sciences humaines No. 9).
Gitti, *Mythos*	— A. Gitti, *Mythos. La tradizione pre-storiografica della Grecia. Prolegomeni allo studio delle origini geche*, Bari, 1949.
Hope Simpson-Lazenby, CSHI	— R. Hope Simpson and J. F. Lazenby, *The Catalogue of the Ships in Homer's Iliad*, Oxford, 1970.
IF	— Indogermanische Forschungen.
Jachmann, *Schiffskatalog*	— G. Jachmann, *Der homerische Schiffskatalog und die Ilias*, Köln u. Opladen, 1958 (Wissenschaftliche Abhandlungen der Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, Band 5).
JHS	— Journal of Hellenic Studies.
KZ	— Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung A. Kuhn).
Leaf, HH	— W. Leaf, *Homer and History*, London, 1915.
Lepore, *Ricerche*	— E. Lepore, *Ricerche sull'antico Epiro*, Napoli, 1962.
Meyer, GdA	— Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums*, Fünfte Auflage, Stuttgart u. Berlin, 1926 sqq.
Meyer, *Pelasger*	— Ed. Meyer, *Die Pelasger*, in *Forschungen zur alten Geschichte*, vol. I, Halle, 1892.
MH	— Museum Helveticum.
Page, *History*	— D. L. Page, *History and the Homeric Iliad*, Berkeley and Los Angeles, 1959 (Sather Classical Lectures, XXXI).
Pareti, *Pelasgica*	— L. Pareti, *Pelasgica*, RFIC, XLVI, 1918, p. 153 sqq.; 307 sqq.
Pareti, *Sparta*	— L. Pareti, *Storia di Sparta arcaica*, Parte I, *Dalle origini alla conquista spartana della Messenia*[3], Firenze, 1920 (Contributi alla scienza dell'antichità, publicati da G. De Sanctis e L. Pareti, vol. II).
PdP	— La Parola del Passato
Philippson, GL	— A. Philippson, *Die griechischen Landschaften*, (ed. E. Kirsten), Frankfurt am Main, 1950—9.

RA — Revue Archéologique.

RE — Real-encyclopädie der klassischen Altertumswisscnschaft (Pauly-Wissowa-Kroll etc.) Stuttgart 1893 sqq.

REA — Revue des Ètudes anciennes.

REG — Revue des Ètudes grecques.

RFIC — Rivista di filologia e d'istruzione clasica.

RIL — Rendiconti dell'Istituto Lombardo, Classe di Lettere e Scienze morali e Storiche.

RPh — Revue de Philologie, de littérature et d'historie anciennes.

Roscher Lexicon — *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*, hrsg. W. H. Roscher, Leipzig, 1884 sqq.

Sakellariou, *Peuples préhelleniques* — M. B. Sakellariou, *Peuples préhelleniques d'origines indoeuropéenne*, Athene, 1977.

Schachermeyr, EF — F. Schachermeyr, *Etruskische Frühgeschichte*, Leipzig, 1929

Schol. A — Scholie conţinută în manuscrisele A (*Venetus A*).

Schol. B — Scholie conţinută în manuscrisele B (*Venetus B*).

Schol. T — Scholie conţinută în manuscrisele T (*Townleyanus*). Ediţii: *Scholia graeca in Homeri Iliadem ex codicibus aucta et emendata*, rec. Gulielmus Dindorfius, t. I—II (= *Schol.* A), Oxford, 1875; t. III — IV (= *Schol.* B), Oxford 1877. *Scholia graeca in Homeri Iliadem Towleyana*, rec. Ernestus Maas, (*Schol.* T) = t. V—VI din ediţia lui Dindorf. *Scholia graeca in homeri Iliadem* (*Scholia vetera*), rec. Harmut Erbse, vol. I—IV, Berolini, 1969—1975.

SCO — Studi Classici e Orientali.

SGDI — H. Collitz — F. Bechtel, *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, I—IV, Göttingen, 1884 sqq.

Sordi, *Lega tessala* — M. Sordi, *La lega tessala fino ad Alessandro Magno*, *Roma*, 1958.

Stählin, *Thessalien* — F. Stählin, *Das hellenische Thessalien*, Stuttgart, 1924 (= Amsterdam, 1967).

Toynbee, *Some Problems* — A. Toynbee, *Some Problems of Greek History*, London 1969.

Wace-Stubbings, *Companion* — *A Companion to Homer*, ed. A.J.B. Wace and F. H. Stubbings, London, 1962.

PELASGICAE RES

I.—LES PÈLASGES EN THESSALIE

Résumé

Faisant partie de la vaste arie égéo-méditerranéenne considerée par les antiques aussi bien que par les modernes habitée naguère par les Pélasges, la Thessalie reste la seule région où cette population a eu une existence historique réelle.

L'auteur met en discussion ces sources qui — indépendantes des spéculations des logographes et des écrivains classiques chez lesquels ce *nomen Pelasgum* était devenu une notion atemporelle, sans contenue ethnique précis — attestent que les Pélasges représentaient la population grecque éolienne de Thessalie, population antérieure à la conquête de ce territoire par les Thessaliens originaires de la Doride asiatique et égéenne. Ces sources sont : L'*Iliade* Π 233 sqq., le *Catalogue des vaisseaux*, Hérodote, I, 57, le fragment VI, 15b d'Apollodore et le nom de la tetrarchie de Pelasgiôtis.

A.—Parmi les *Fragmenta Sabbaitica* d'Apollodore, il y a un qui, issu certainement de Νόστοι, de la moitié du VII-e siècle av.n.è., sinon au VIII-e siècle av.n.è., d'Antimaque de

Téos, raconte qu'après la chute de la Troie, Antiphos, le fils de Thessalos, naufrageant près du cap Caphareos d'Eubée, est arrivé au bout du compte dans la région des Pélasges et, la conquérant, lui a donné le nom de Thessalie. D'autre part, le *Catalogue des vaisseaux* attribue aux Lapithes le nord-est de la plaine thessalienne, c'est-à-dire la Pélasgiotide historique, et ceux-ci, à leur tour, voisinaient au nord-ouest avec les Perrhèbes et Aenianes.

Les récits de Strabon et des autres sources encore concordent à considérer que les Aenianes et les Perrhèbes, surnommés aussi Pélasges — nom qui provient des caracteristiques géographiques de la région qu'ils habitaient — étaient les habitants primitifs de la plaine thessalienne, obligés soit d'émigrer, soit d'être asservies par les conquérants héraclides qui, au Ve siècle av.n.è, avaient encore vive la conscience de leur origine.

Cette réalité historique est reflété aussi par le *Catalogue des vaisseaux*. L'auteur fait une discussion détaillée sur l'époque historique reflété par ce Catalogue. Sa conclusion est que l'auteur du Catalogue achéen, bien qu'il eût à sa trame la même matière épique que l'*Iliade*, a achevé sa création dans une époque postérieure à celle où l'*Iliade* avait acquéris des contours précis, et cette réalité est prouvée aussi par l'interprétation que son auteur anonime confère à certains passages homériques dépourvues de clarté. En cet ordre d'idées, on montre que l'*Iliada* et le *Catalogue des vaisseaux* connaissaient les Thesssaliens, ou ceux qui en portaient ce nom plus tard, en Thessalie et les nommaient en utilisant leur équivalent mythique des Lapithes, ainsi que le Cataloque laisse s'entrevoir qu'il conaissait les Pélasges de la Thessalie, mais qu'il ne pouvait les mentionner que sous leur nom tribal de Perrhèbes et d'Aenienes.

Le motif qui empêche l'auteur du *Catalogue des vaisseaux* de mentionner directement les Pélasges thessaliens avec leur ville Larisa, s'explique par le fait qu'Hommère les encadre au camp troyen, et il évite donc un évident désacord avec l'*Iliade*. C'était d'ailleurs très difficille que le Diacosme achéen, trahisant l'idée panhellénique, nomme les Perrhèbes et les Aenianes de leur nom régional de Pélasges, tant en sachant, si l'on tient compte de sa coception bien évoluée comparée à celle de l'*Iliada*, que ceux-ci avaient été les adversaires des Panhellènes.

B.—En ce qui concerne les vrais Pélasges originaires de la Thesalie il y a un vague écho chez Hérodote aussi. Ce qui nous relate, concernant cette population, l'historien d'Halicarnasse, reflète en général la conception du Ve siècle av.n.è., acreditée par les logographes lorsque le concept de „Pélasges" avait acquerls une signification préhellénique et nonhellénique. Mais il y a un passage (I, 57, complété avec I, 56) qui il est possible de refléter, malgré toute la nébulosité des termes, une situation historique réelle, étas de choses beaucoup plus ancien que ceux du Ve siècle av.n.è. Ainsi, Hérodote, en I, 57, tout en se rapportant à la langue supposée parlée par les Pélasges, apporte, comme témoignage la langue des Pélasques qui habitaient naguère comme voisins des ainsi dits „Doriens" de l'époque de l'historien, dans les territoires appellés plus tard Thessallotis. D'Hérodote nous n'apprenons pas la période où les Doriens étaient les voisins des Pélasges de la Thessallotide, mais ses informations peuvent être complétée plausiblement avec celles de Diodore et de Strabon qui parlent, chacun de sa manière, sur l'expulsion des Doriens de la Thessalie par les Thessaliens originaires des îles égéennes.

En conformité avec la chronologie établie par Marta Sordi, les Doriens ont quitté l'Hestiaiotide, poussés par les Thessaliens, et ils se sont établis dans la Doride historique après la fin du IXe siècle av.n.è.

Il en résulte que dans I, 57, Hérodote garde le souvenir des Pélasges historiques de la Thessalie qui doivent être rapportés à une période antérieure à la fin du IX siècle av.n.è. lorsque les Doriens de la Thessalie se voisinaient vraiment avec les Pélasges de la plaine thessalienne.

C.—La plus ancienne allusion à l'ethnonime Πελασγοί il y a dans le chant XVI de l'*Iliade* (Π 233 sqq.) où Achille, le héros thessalien par excellence, invoque Zeus en employant les épithètes Δωδωναῖος et Πελασγικός.

L'interpretation de prière d'Achille a posé des problèmes particulièrement difficiles aux commentateurs antiques et modernes de la géographie et de l'ethnographie homérique.

A l'origine des controverses regardant le contenu des deux épitètes c'est le fait qu'Achille, qui conduisait les contingents des Myrmidons, des Hellènes ou des Achéens dont le père Pélée regnait sur la Phthie et la vallée de la rivière Spercheios, invoquait lui aussi le dieu dodonien avec l'épithète Πελασγικός. Les commentateurs des plus tard, tout en sachant que les soumis du Pélée faisaient partie du tronc hellénique, ons supposé quelques-uns que l'adjectif Πελασγικός avait un certain contenu s'il était rapporté à une situation ethnique

différente de celle de l'époque de la Guerre de Troie qui, avec une certaine bienveillance, a pu être tout d'abord considérée comme barbare puis prégrecque.

L'analyse détaillée des donnes antiques a mené à la conclusion que l'existence des Pélasges dans l'aire de Dodone de l'Epire ne se fonde pas sur des données réelles, mais elle est un reflexe du manque de précision des vers de l'épopée. Par contre, l'existence des Pélasges thessaliens a déterminé l'auteur du *Catalogue des vaisseaux* aussi bien que Souidas, Kinéas, Zénodote Phyloxenos, Epaphroditos et Strabon d'admettre qu'Homère se rapportait à une localité Dodone située dans la Thessalie et non pas dans l'Epire.

En réalité, Dodone d'Homère était celle de l'Epir. La tradition antique (*l'Iliade*, les *Météorologiques* d'Aristote etc.) ainsi que la toponimie donnent consistence à la théorie selon laquelle les Hellènes d'Achille représentaient une population „dorienne" originaire de l'aire de Dodone qui a émigré en Thessalie dans une époque qui a précédé le collapsus du monde mycénien. Il en résulte que la seul explication correcte des vers Π 233 sqq. est qu'Achille, le chef des des contingentes du sud de la Thessalie, priait, avec une sensation de la distance, le dieu de son pays d'origine, Dodone, dieu qui une fois transplanté en Thessalie, fut adopté par les anciens habitants, les Pélasges. Autrement dits, ces vers ne sont pas un argument pour l'existence des Pélasges à Dodone, mais pour leur existence en Thessalie.

D.—*Le Cataloque des vaisseaux* (B 681) énumère parmi les contingeants dirigés par Achille ceux de τὸ Πελασγικὸν Ἄργος. La signification de cette dénomination géographique a été comprise différemment par les érudits antiques et modernes. On a cru qu'elle représente soit la dénomination générique de l'entière Thesalie, soit la région environnante du golf Maliaque et de la rivière Sperchelos, soit une ville de la Thessalie, soit seulement la plaine qui entoure la ville Larisa, connue dans l'époque classique sous le nom de Pelasglôtis. L'auteur discute ces variantes et il est d'avis que la plus proche des données antiques connues en est la dernière.

Cette identification fait possible l'explication du problème de la place occupée par les Pélasges dans les épopées homériques : Les Pélasges ont existé certainement dans la période postmycénienne seulement dans la plaine thessalienne, avec le centre dans la ville Larisa. D'eux vient le nom de la tétrade Pelasgiôtis de l'époque archaïque. Puisqu'à l'époque de la formation de l'épopée homérique il n'y avait pas le sentiment du détachement ethnique des clans parleurs de langue grecque et comme Homère liait les Pélasges d'une Larisa non-identifié de point de vue géographique, l'existence de plusieurs endroits ayant ce nom a permis de parler des Pélasges dans toutes ces Larises. Il est possible que certains aèdes homériques, mais plus probablement la *Dolonée* et le *Catalogue troyen*, aient transporté les Pélasges sur le litoral de l'Asie Mineure, dans une certaine Larisa de là. Par contre, l'auteur du Catalogue achéen, basé sur les réalités thessaliennes, a interprété la prière d'Achille en sens thessalien — tout en supposant l'existence d'une Dodone dans cette région — et il attribué à Pélée τὸ Πελασγικὸν, Ἄργος, „la plaine pélasgique".

E.—Dans la dernière partie de cet étude on met en évidence le fait—fondé sur les recherches de Fritz Gschnitzer et de Marta Sordi—que le nom de la tétrarchie thessalienne Πελασγιῶτις nous conduit vers le même fond ethnique préthessalien représenté par les Pélasges éoliens.